ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

Год выдання 38-ы
№ 77 (2437)
30 верасня 1969 г. АЎТОРАК
Цана 4 кап.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

СЛАЎНАЙ ДАЧЦЫ БЕЛАРУСКАГА НАРОДА

Мемарыяльная дошка, якая ўвекавечвае памяць слаўнай дачкі беларускага народа Героя Савецкага Саюза В. З. Харужай, адкрыта 25 верасня ў Мінску.

На вуліцы Абутковай, 17, ля двухпавярховага будынка, у якім у 20-я гады знаходзіўся Мінскі Дом юнацтва, дзе прапагандыстам працавала В. З. Харужая, адбыўся мітынг.

Аб мужнасці і гераізме В. З. Харужай гаварылі на мітынгу яе брат Васіль Захаравіч Харужы, былыя выхаванцы Мінскага Дома юнацтва народная артыстка БССР Л. Шымко, радыёжурналіст Г. Аніщчык, інжынер-канструктар В. Шчолкаў, вучаніца сярэдняй школы № 73, член савета школьнага музея Героя Савецкага Саюза В. З. Харужай Наташа Дандукова.

Паволька спадае пакрывала з мемарыяльнай дошкі. На ёй надпіс:

«У гэтым доме з 1922 па 1924 год Герой Савецкага Саюза Вера Захараўна Харужая вяла прапагандысцкую работу сярод выхаванцаў Дома юнацтва».

Да мемарыяльнай дошкі былі ўскладзены жывыя кветкі.

БЕЛТА.

БЫЛІ ЛЕНІНСКАЙ ВУЛІЦЫ

Стагоддзю з дня нараджэння У. І. Леніна самадзейная кінастудыя пры Доме культуры магілёўскіх чыгуначнікаў прысвяціла фільм пра вуліцу, якая носіць імя правадыра. Карціна створана кінааматарамі А. Рагоўскім і П. Маліноўскім.

...На экране група дамоў старой архітэктуры. У адным з гэтых будынкаў была рэзідэнцыя Пятра Першага ў час бітваў з полчышчамі шведскага караля Карла XII.

Тут калісьці знаходзіліся прысутныя месцы, казначэйства, жыло купецтва і дваранства. Але тут зараджалася і іншае жыццё. У будынку цяперашняй сярэдняй школы № 3 да Кастрычніцкай рэвалюцыі размяшчалася мужчынская гімназія. Яна стала расаднікам мяцежных дум. У яе сценах вучыўся «доктар Русель»—рэвалюцыйны эмігрант Мікалай Судзілоўскі. Тут гімназіст П. Лепяшынскі тайна перадаваў сваім сябрам «Маніфест камуністычнай партыі», зрабіў першыя крокі ў навуку будучы акадэмік О. Ю. Шміт.

Дом нумар адзін па Ленінскай вуліцы. На яго мемарыяльнай дошцы надпіс «15—18 снежня 1917 года тут праходзіў другі губернскі з'езд Саветаў, які абвясціў Савецкую ўладу ў Магілёўскай губерні».

Вуліца была бастыёнам нябачнага фронту падпольшчыкаў у гады фашысцкай акупацыі. Пасля вайны на яе руінах вырасла буйнейшая ў рэспубліцы швейная фабрыка імя Валадарскага.

Тут размяшчаюцца педагагічны і машынабудаўнічы інстытуты, музычнае вучылішча, дзве сярэднія школы. Кварталы шматпавярховых дамоў цяпер упрыгожваюць вуліцу імя Леніна.

БЕЛТА.

МІНУЛЫ навучальны год у народных універсітэтах культуры меў нямала адметных асаблівасцей. На яго выніках паспелі ўжо дабратворна адбіцца пастанова Цэнтральнага Камітэта КП Беларусі «Аб паляпшэнні работы народных універсітэтаў», прынятая ў лютым 1969 года. Добры плён прынёс і ўдзел універсітэтаў ва Усесаюзным грамадскім аглядзе гэтых народных навучальных установ, прысвечаным ленінскаму юбілею, у конкурсах, якія праводзяцца ў ходзе агляду.

Каб выканаць прынятую пастанову, справай адказаць на клопаты роднай партыі аб развіцці гэтай масавай формы павышэння палітычнага і мастацкага кругагляду працоўных, было ўжо шмат што зроблена. Органы культуры на месцах разам з мясцовымі арганізацыямі таварыства «Веды», секцыя літаратуры і мастацтва Рэспубліканскага савета народных універсітэтаў, творчыя арганізацыі і навучальныя ўстановы аказалі значную дапамогу універсітэтам, і гэта дало магчымасць павысіць іх ролю ў камуністычным выхаванні працоўных.

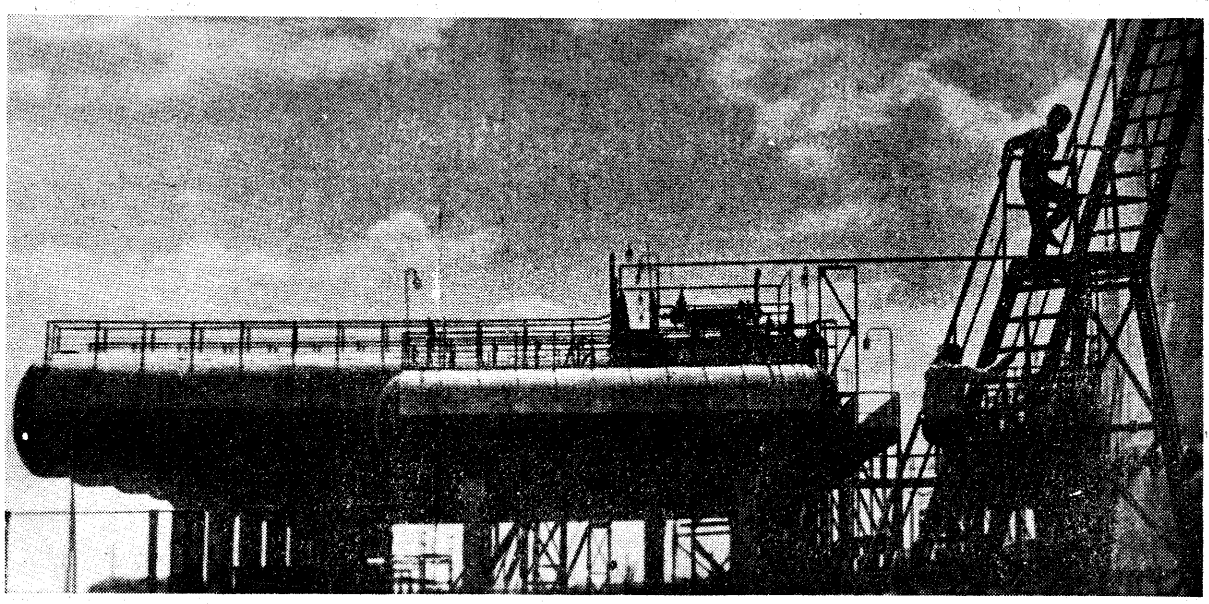

Магілёўскі камбінат штучнага валакна. Склад сыравіны. Фота К. ЯКУБОВІЧА.

САМАЯ МАСАВАЯ АЎДЫТОРЫЯ

Летась мы адзначалі залаты юбілей сваёй дзяржаўнасці —50-годдзе БССР і Кампартыі Беларусі. Тысячы слухачоў пажадалі больш ведаць пра музыку, літаратуру, выяўленчае мастацтва, кіно і тэатр сваёй рэспублікі. І вучэбныя планы і праграмы ўсіх універсітэтаў адгукнуліся на гэтыя запатрабаванні, былі значна пашыраны і дапоўнены спецыяльнымі тэмамі, цыкламі і курсамі лекцый. У вучэбных планах больш часу заняла і грамадска-палітычная тэматыка.

Абмеркаванне вынікаў 1968-69 навучальнага года, якое паўсюдна прайшло з удзелам грамадскасці, памагло правільна вызначыць плюсы і мінусы ў арганізацыі заняткаў, узяць на ўзбраенне ўвесь каштоўны вопыт, акрэсліць шляхі для ліквідацыі дапушчаных недахопаў.

Шмат павучальнага ёсць у рабоце Уздзенскага, Крупскага, Шчучынскага, Лоеўскага, Полацкага і іншых універсітэтаў культуры. Разнастайныя формы заняткаў умела скарыстоўвалі ва універсітэце музычных ведаў, які працаваў пры Віцебскім музычным вучылішчы. Акрамя змястоўных лекцый-канцэртаў тут праводзілі музычныя віктарыны, канцэрты-загадкі, практыкавалі абмеркаванне музычных твораў самімі слухачамі, карацей — актыўна ўплывалі на фарміраванне густу і мастацкага светапогляду навучэнцаў. Паслядоўнасцю, лагічным развіццём тэматыкі характарызуюцца праграмы універсітэтаў культуры пры Гомельскім музычным вучылішчы імя Н. Сакалоўскага і музычна-педагагічным вучылішчы.

На жаль, некаторыя універсітэты працавалі летась нездавальняюча. Як кажуць, без руля і без ветразяў плылі ў невядомы свет прыгожага слухачы Гарадзішчанскага універсітэта культуры. Бо што ім маглі даць выпадковыя лекцыі на выпадковыя тэмы! І ўжо ніяк не маглі замяніць заняткаў ва універсітэце звычайныя клубныя мерапрыемствы — вечары моладзі, чытацкія канферэнцыі, якія часта праводзіліся тут замест планавых лекцый. З-за дрэннай арганізацыі работы ў звычайны лекторый ператварыўся Кобрынскі універсітэт культуры. Зусім не працавалі універсітэты ў Пружанскім раёне, хоць раней тут дзейнічалі тры.

Праведзеная пашпартызацыя паказала, што летась працягвалася далейшая паглыбленая спецыялізацыя універсітэтаў. Менш стала «ўсеахопных» і больш такіх, дзе заняткі ішлі па дэталёва распрацаваных планах у адным выбраным кірунку. Такое звужэнне профілю дало магчымасць слухачам сістэматызаваць свае веды па музыцы, літаратуры, мастацтве, кіно. Калі яшчэ некалькі гадоў назад пераважная большасць універсітэтаў займалася па аднагадовых праграмах, то летась такіх засталося ўсяго 26. На двухгадовы курс навучання перайшло 96 універсітэтаў, трохгадовы — 18. Гэтая тэндэнцыя будзе характэрна і для сёлетняга навучальнага года. А аднагадовых універсітэтаў амаль не застанецца.

Аднак варта адзначыць, што ў цэлым патрэбная і карысная спецыялізацыя носіць пакуль што аднабаковы характар. Сёлета, як і ў мінулы навучальны год, у большасці універсітэтаў будзе вывучацца музычнае мастацтва і літаратура. Зусім мала універсітэтаў прысвяцілі свае планы выяўленчаму мастацтву і кіно. Найбольш не пашанцавала, як і тыя гады, тэатральнаму мастацтву. Такую з'яву, хоць яна і мае сваё тлумачэнне (у рэспубліцы больш за ўсё выкладчыкаў-музыказнаўцаў і літаратараў), нельга лічыць нармальнай.

Усяго універсітэтаў культуры ў нас 140, ёсць 18 філіялаў і больш 100 факультэтаў такога профілю ў іншых універсітэтах. Заняткі ў іх наведвалі 25,5 тысячы слухачоў. Аналіз дадзеных пашпартызацыі і ЦСУ паказвае, што ў сельскай мясцовасці такіх універсітэтаў яшчэ мала, а лік калгаснікаў сярод слухачоў не перавышае васьмі працэнтаў. У асноўным гэтыя масавыя навучальныя ўстановы размешчаны ў гарадах і раённых цэнтрах, пры заводскіх, ведамасных і прафсаюзных клубах і палацах культуры, гэта значыць там, дзе і так культурны ўзровень насельніцтва больш высокі. Стварэнне універсітэтаў культуры на сяле ўсё яшчэ ідзе самацёкам, часам без уліку пажаданняў і запатрабаванняў сельскіх працаўнікоў, без наяўнасці патрэбных выкладчыкаў і лектараў. Канечне ж, такія універсітэты аказваюцца нежыццяздольнымі і хутка распадаюцца. Як паказалі мінулыя навучальныя гады, больш правільны шлях — стварэнне на сяле філіялаў галаўных універсітэтаў, якія дзейнічаюць у гарадах і гарадскіх пасёлках.

У цэлым па рэспубліцы сетка народных універсітэтаў размешчана вельмі няроўна. Больш за ўсё універсітэтаў культуры — 30 — працавала на Віцебшчыне. Затое ў Брэсцкай вобласці — 13, у Гродзенскай—17. Такую малалікасць можна вытлумачыць тым, што на Брэстчыне слабыя кантакты органаў культуры з арганізацыямі таварыства «Веды», партыйнымі, савецкімі і камсамольскімі органамі. На Брэстчыне мала цікавяцца работай універсітэтаў, не вывучаюць дэталёва іх планы і праграмы. Факты паказваюць, што і сёлета тут мала што зроблена, каб змяніць становішча да лепшага, прыняць актыўны ўдзел ва Усесаюзным аглядзе народных універсітэтаў.

Няблага папрацавалі органы культуры на Віцебшчыне і Магілёўшчыне. Тут прыняты меры, каб універсітэцкія аўдыторыі адчыніліся сёлета ў кожным раённым цэнтры, каб актыўна працавалі філіялы на сяле. Нямала турбот перад новым навучальным годам мелі тут грамадскія саветы галаўных універсітэтаў. Яны распрацавалі праграмы, адвёўшы ў іх значнае месца ленінскай тэматыцы, падабралі выкладчыкаў, падрыхтавалі наглядныя дапаможнікі і ілюстрацыі да заняткаў, тэхнічныя сродкі — кіна- і фотаапаратуру, магнітафоны, эпідыяскопы, стэрэаграмафоны, музычныя інструменты. Саветы універсітэтаў завязалі цесныя кантакты з зацікаўленымі арганізацыямі, прадпрыемствамі, установамі, музычнымі школамі і бібліятэкамі. Пытанні арганізацыі новага навучальнага года абмяркоўваліся таксама аддзеламі прапаганды і агітацыі райкомаў і гаркомаў партыі, на саветах аддзелаў культуры.

Да новага навучальнага года Рэспубліканскі метадычны кабінет культасветработы разам з секцыяй літаратуры і мастацтва Рэспубліканскага савета народных універсітэтаў распрацаваў і разаслаў прыкладныя вучэбныя планы і праграмы на новы год па беларускай музыцы і літаратуры, выяўленчым мастацтве і кіно, тэатры. Многа месца ў праграмах удзелена ўвасабленню вобраза У. І. Леніна ў творах нашых пісьменнікаў, кампазітараў, мастакоў. Высланы таксама некалькі метадычных распрацовак і брашур аб вопыце работы лепшых універсітэтаў. Дзяржаўная бібліятэка БССР імя У. І. Леніна забяспечыла ўсе універсітэты рэкамендацыйнымі спісамі літаратуры па гэтых тэмах, а бібліятэкі — метадычным пісьмом «Работа бібліятэк у дапамогу народным універсітэтам». Творчыя саюзы загадзя выслалі ва універсітэты тэмы тых лекцый, па якіх змогуць прыслаць сваіх лектараў.

Саюз кампазітараў, акрамя таго, сваімі сіламі забяспечыць работу музычнага факультэта універсітэта, які будзе працаваць пры Доме работнікаў мастацтваў, і арганізуе універсітэт культуры ў калгасе «Новы быт» Мінскага раёна. Як і раней, Мастацкі музей БССР забяспечыць работу чатырох універсітэтаў і двух лекторыяў.

Большай актыўнасці чакаюць слухачы народных універсітэтаў ад работнікаў кансерваторыі, тэатральна-мастацкага інстытута, Інстытута мастацтвазнаўства этнаграфіі і фальклору, ад Саюза мастакоў і Саюза пісьменнікаў БССР.

З 1 кастрычніка пачнуцца заняткі. Тысячы слухачоў прыйдуць у аўдыторыі, каб прадоўжыць падарожжа ў цудоўную краіну прыгожага. Трэба зрабіць усё, каб сёлета, у год ленінскай працоўнай вахты, дарога ў свет мастацтва зрабілася яшчэ шырэйшай і больш праторанай.

«КВІТНЕЙ, РЭСПУБЛІКА МАЯ!»

Так называецца альбом-выстаўка, выдадзены студыяй «Фота і жыццё» Саюза журналістаў БССР. Альбом прысвечаны паўвекавому шляху Кампартыі Беларусі, дасягненням рэспублікі ў галіне народнай гаспадаркі, культуры, навукі за гады Савецкай улады.

Альбом адкрываецца ўступным словам намесніка Старшыні Савета Міністраў БССР, старшыні Дзяржплана П. Коханава.

На адным з першых здымкаў альбома адлюстраваны хвалюючы момант прымацавання да Дзяржаўнага сцяга БССР ордэна Кастрычніцкай Рэвалюцыі, якім узнагароджана Беларусь за вялікія заслугі яе працоўных у рэвалюцыйным руху, у Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, у стварэнні і ўмацаванні першай у свеце сацыялістычнай мнаганацыянальнай дзяржавы—Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, за мужнасць і гераізм, праяўленыя ў баях з ворагамі нашай Радзімы і поспехі ў камуністычным будаўніцтве.

Змешчана фатаграфія дэлегатаў Першага Усебеларускага з'езду Саветаў рабочых сялянскіх, батрацкіх і чырвонаармейскіх дэпутатаў, які абвясціў стварэнне БССР, і рэпрадукцыя з карціны мастака Х. Ліўшыца, на якой паказана выступленне Я. М. Свярдлова на гэтым з'ездзе.

Спецыяльны раздзел прысвечаны мужнасці, праяўленай беларускім народам у гады Вялікай Айчыннай вайны. Гартаеш старонкі альбома і перад вачыма паўстаюць авеяныя славай бастыёны гераічнай Брэсцкай крэпасці, подзвігі слаўных народных мсціўцаў.

Непазнавальным стала аблічча рэспублікі. У гарадах працягнуліся шырокія праспекты, уздоўж якіх узвышаюцца велічныя будынкі сучаснай архітэктуры, у калісьці глухіх месцах выраслі новыя гарады — Светлагорск, Белазёрск, Наваполацк, Салігорск, дымяць коміны дзесяткаў магутных заводаў і фабрык, прадукцыя якіх экспартуецца больш чым у 80 зарубежных краін, на калгасных палях працуюць дзесяткі тысяч трактараў і іншых сельскагаспадарчых машын. Вялікія дасягненні беларускага народа ў навуцы, культуры, адукацыі, сацыяльным забеспячэнні, спорце. На абароне гэтых заваёў стаяць воіны Савецкай Арміі, у тым ліку і воіны Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі.

Спецыяльны раздзел альбома прысвечаны прыродзе — роднаму беларускаму краю.

Аб усіх здымках расказаць вельмі цяжка—іх больш як сто. Гэта мастацкія фатаграфіі больш чым сарака беларускіх фотамайстроў. Большасць фатаграфій, што ўвайшлі ў альбом-выстаўку, узнагароджаны дыпломамі на усесаюзнай і рэспубліканскай выстаўках дакументальнай і мастацкай фатаграфіі.

Э. ЧЭЧКА.

НАШЫ ІНТЭРВ'Ю

НАШ НЕАЦЭННЫ СКАРБ

Расказвае Генадзь ЦІТОВІЧ, народны артыст СССР, мастацкі кіраўнік Дзяржаўнага народнага хору БССР

ГАВОРКА наша пачалася крыху незвычайна. На пачатку гэта быў не дыялог, а... імправізаваны канцэрт. У кабінеце Генадзя Іванавіча сядзеў кампазітар Ігар Лучанок. Па добрай традыцыі малодшы сябар прынёс старэйшаму сваю новую песню.

Ігар Міхайлавіч — жаданы госць у калектыве. У рэпертуары народнага хору ёсць некалькі песень кампазітара. І. Лучанок напісаў «Песню пра Ульянаўск» на словы П. Харкова, «Ён нарадзіўся вясной», словы А. Чапурава, якія хор ужо выконвае, баладу «Апасіяната» на словы Э. Агняцвет і песню «Возера Палік» на словы І. Васілеўскага. І вось новая песня пра Ільіча. Першы слухач—Генадзь Іванавіч.

Кампазітар напявае мелодыю, акампаніруючы сабе на фартэпіяна.

— Ёсць! Песня ёсць! — узрадаваўся Генадзь Іванавіч. — Для магутнага хору! З сімфанічным аркестрам!

А далей пачынаецца прафесіянальная размова двух творцаў, двух людзей, улюбёных у песню.

Пасля канцэрт працягваўся «па заяўках»...

Кампазітар праспяваў песню пра хадакоў, якія ішлі да Ільіча раіцца, як жыць, як будаваць новае жыццё. А потым у Маскву прывяла іх трывожная вестка аб смерці правадыра, і яны прыйшлі праводзіць яго ў апошні шлях... І трэцяя сустрэча з Леніным ужо ў Маўзалеі... Затым «Песня пра Ульянаўск» і новая песня, прысвечаная Леніну, але аб ёй пакуль што нельга расказваць, бо кампазітар прадставіў яе на конкурс.

Зараз І. Лучанок для народнага хору абяцае напісаць музыку на тэкст з паэмы П. Броўкі «Заўсёды з Леніным».

— Здаецца, наша інтэрв'ю ідзе па добраму рэчышчу, — гаворыць Генадзь Іванавіч. — Самі ўбачылі, як мы працуем з аўтарамі. Сёння да нас прыйшоў Ігар Лучанок, а ўчора быў Іван Кузняцоў. З ім у нас таксама даўняя дружба. Іван Іванавіч напісаў для хору песню на словы Адама Русака «Зашуміце, пушчы». Будзем дапрацоўваць кантату «Нёманскі край» гэтых жа аўтараў.

Працуем з Мар'янам Наско. На словы паэта Петруся Макаля ён напісаў для хору песню пра Леніна. Думаем аднавіць творы пра Ільіча, якія хор спяваў раней. Для шматлікіх канцэртаў спатрэбіцца многа песень. У нашай Лениніяне і песня Аляксея Граса на словы Авяр'яна Дзеружынскага «Прасторы Беларусі».

Мы трымаем сувязі з Анатолем Багатыровым, Юрыем Семянякам, з кампазітарамі-аматарамі Іосіфам Сушко, Рыгорам Галавасцікавым, Яўгенам Ціхановічам, Аляксандрам Шыдлоўскім і інш. Як вядома, Юрый Уладзіміравіч нядаўна закончыў оперу пра Максіма Багдановіча па лібрэта Алеся Бачылы. У святочным канцэрце мяркуем выканаць вакальна-харэаграфічны фрагмент з гэтай оперы. Тым самым наш калектыў, з аднаго боку, папоўніць сваю праграму арыгінальным нумарам, а з другога — будзе прапагандаваць новую беларускую оперу. Аўдыторыя ж слухачоў у нас шырокая.

Ад усіх нашых аўтараў, вядомых, і тых, хто яшчэ робіць першыя крокі ў мастацтве, мы чакаем новыя творы, добрыя і розныя. Дэбютуе ў калектыве малады кампазітар А. Турышаў. На словы М. Шушкевіча ён напісаў песню «Бярозка». Жаночая група хору будзе выконваць песню маладога маскоўскага кампазітара Мікалая Горлава «Там, где речка вьет колечки» (словы Н. Сестрарэцкага), украінскага кампазітара Я. Цагляра «Рідны ўсміх Ілліча».

— Вы назвалі творы многіх кампазітараў, а ці будуць у святочнай праграме народныя песні?

— Народныя песні ўпрыгожаць наш канцэрт, складуць яго аснову. Запісана цікавая песня «Узышоў свецел месячык», у якой адлюстравана любоў і павага народа да Леніна. Апрацоўку яе робіць Канстанцін Паплаўскі. Для жаночай групы хору маем народную песню «Марусенька» ў запісе і апрацоўцы Уладзіміра Журовіча і інш.

А наогул народных песень у нас многа. Толькі з анталогіі, якую нядаўна выпусціла ў свет выдавецтва «Беларусь», я выбраў 36, як мне здаецца, вартых таго, каб яны шырока прагучалі ў нашых канцэртах. На першым часе шэсць лепшых з іх думаем уключыць у рэпертуар.

Мне асабліва прыемна адзначыць, што народную песню ў нас пачынаюць усё больш шанаваць. Прасачыце за рэпертуарам самадзейных калектываў. У кожным хоры, асабліва калгасным, цяпер абавязкова пачуеш народную песню. Мне прыгадваецца Варатынскі народны хор Бабруйскага раёна. З якім добрым гумарам і шчырасцю спяваюць даяркі калгаса імя Пушкіна народную песню «Ой, там, на таргу, на базары». Або Казловіцкі народны хор Слуцкага раёна з яго цудоўнай песняй «Сонца», што рана ўстае ды позна заходзіць, а жнеям так цяжка працаваць у летнюю спёку... А колькі непаўторнага харáства ў беларускай песні раскрылі нам народныя спевакі Палесся з вёсак Тонеж, Лазараўка і Глушкавічы Лельчыцкага раёна, Клятная — Пінскага. Іх канцэрты ў Мінску паказалі, як багата на таленты беларуская зямля і колькі ў народзе жыве яшчэ цікавых песень.

Нядаўна мы былі сведкамі першага ў рэспубліцы свята этнаграфічнай песні на Гомельшчыне. У саўгасе «Дняпроўскі» адбыўся гэты канцэрт, у якім бралі ўдзел чатыры раёны: Лоеўскі, Хойніцкі, Брагінскі і Рэчыцкі. Цікава, што выканаўцамі на свяце былі не толькі людзі пажылога веку, а і моладзь. З Рэчыцкага раёна выступіў Жмураўскі хор, у складзе якога былі пераважна маладыя спевакі.

Натуральнае імкненне моладзі да народнай песні трэба ўсяляк заахвочваць. На дапамогу ёй павінны прыйсці і радыё, і друк, і тэлебачанне.

Прапаганду жамчужын народнай песеннай творчасці варта неяк пашырыць, і перадачы гэтыя зрабіць больш разнастайнымі. Напрыклад, прадстаўляць народныя песні ці па жанрах, ці найбольш песенныя вёскі і нават раёны. Хацелася б, каб былі пастаянныя перадачы «Лепшыя народныя песні», скажам, кожную суботу або нядзелю. Іх трэба суправаджаць і тлумачальным тэкстам. Каб ведалі людзі, дзе нарадзілася песня, хто яе запісаў, хто выконвае, у чым яе асаблівасць.

Мне здаецца, што дрэнна ў нас працуе Беларускае аддзяленне ўсесаюзнай фірмы «Мелодыя». У друку не раз узнімалася пытанне аб тым, што ў магазінах, асабліва ў раёнах ды і ў Мінску цяжка знайсці пласцінкі з запісамі лепшых народных песень і песень беларускіх кампазітараў. Дарэмна вы сёння будзеце шукаць у ГУМе, у фірменным магазіне «Мелодыя» песні: «Ой, не кукуй, зязюленька, рана». «Ці свет ці світае», «Зорку Венеру», «Ходзяць песні над ракою» І. Кузняцова, «Ты мне вясною прыснілася» Ю. Семянякі і многія іншыя.

— Скажыце, калі ласка, некалькі слоў пра планы танцавальнай і аркестравай груп вашага хору.

— І тут многа работы. У задуме новая рэдакцыя харэаграфічнага малюнку «Паўлінка» (пастаноўка С. Дрэчына). Танец будзе суправаджацца хорам і аркестрам. Балетмайстар Янка Хвораст паставіць «Крыжачок». Думаем запрасіць у калектыў Іосіфа Ляшчынскага, каб ён паставіў сваю славутую «Івянецкую кадрылю» і Сяргея Грабеншчыкава — для пастаноўкі жартоўнага мужчынскага танца. Даўняя наша задума — сустрэцца з народным артыстам рэспублікі Аляксандрам Рыбальчанкам. Хочам, каб ён паставіў сёжэтны танец «Чарот». Словам, праграма танцавальнай групы яшчэ «ўтрасаецца».

Думаем, у канцэрце даць слова і пявучым цымбалам. К. Паплаўскі напісаў фантазію для цымбал з інструментальным ансамблем «У краі песні». У нашым калектыве добрыя баяністы. Няхай і яны пакажуць на што здатныя — у праграме прагучыць і іх сольны нумар.

Не бывае ў нас канцэрта, каб не выступала жаночая група хору або квартэт. У юбілейнай праграме і яны пазнаёмяць слухачоў з новымі творамі.

— А ці ёсць якія-небудзь змены ў калектыве?

—Ёсць прыемная навіна. У хор і танцавальную групу прыходзяць дванаццаць новых артыстаў. У хоры цяпер будуць спяваць звыш 50 чалавек. Праўда, спатрэбіцца пэўны час, каб «увесці» іх у нашу праграму. Але гэта цяжкасці росту, цяжкасці, калі можна так сказаць, прыемныя. Мы спадзяёмся, што іх пераадолеем, і наш народны хор загучыць яшчэ больш магутна.

Гутарку запісала Я. ДАНСКАЯ.

Чалавек і прырода

А РЫБА МАЎЧЫЦЬ...

Меншае і меншае ў нас рыбы. І не толькі ў параўнанні з часамі палясоўшчыка Тараса, а літаральна з кожным годам.

Я ведаю — у рэспубліцы прымаюцца меры, каб павялічыць колькасць рыбы ў азёрах, рэках, але пакуль што плёну вялікага няма.

Гадоў дзесяць таму ў нашай Свіслачы, нават ля самага Мінска, лавіліся і шчупакі і ляшчы, і язі. Ды яшчэ якія! А сёння вудзільшчык, якому пашанцавала злавіць ярша ці невялікую плотку, ужо надзімаецца ад гонару і лічыць сябе шчаслівуцам.

Яшчэ не так даўно можна было ехаць з вудай ці спінінгам у ваколіцы Дукоры або Новага Двара. Сёння гэтага рабіць я вам не раю, не толькі таму, што там няма рыбы, але і з-за «водару». «Канада, якая пахне жывіцай» — пісаў калісь польскі пісьменнік Фідлер. А чым пахне Свіслач? Я добра гэта ведаю, бо прамерыў яе берагі ад вярхоўя да нізоўя. Геолагі шукаюць у Беларусі нафту, але не ведаюць, што тут, на Свіслачы, яе паўнютка, ва ўсякім разе так можна меркаваць па навакольным водары.

У азёрах нашых таксама знікае рыба. Чым бліжэй возера да горада, тым больш інтэнсіўна гэта адбываецца. Хутка зусім не стане рыбы ў Заслаўскім вадасховішчы, у Нарачы, у Плешчаніцкім возеры. На Лепельшчыне, Браслаўшчыне і на Паліку як быццам крыху лепш, але ўсё роўна і тут рыбы становіцца ўсё меней.

Возера, якое я наведваю часцей за іншыя,—Нарач. І тут злавіць вугра або ляшча стала амаль немагчыма. Цалкам знікла верхаводка, з якой Нарачанскі рыбгас зусім нядаўна выраблеў такія смачныя кансервы — «беларускія шпроты», як іх называлі. Можна, праўда, злавіць яшчэ ярша, акуня ці плотку, але не такіх вялікіх, як раней.

Як гэта ні парадаксальна, але вялікую бяду прынеслі дасканаленне тэхналогіі рыбнай лоўлі, новыя тэхнічныя сродкі. Цяпер адпала патрэба сушыць рыбацкія сеткі, бо яны з капрона, і стаяць яны ў вадзе дзень і ноч, не даючы рыбе ні хвіліны спакою.

Навошта выдаюцца інструкцыі, законы. Каб іх парушаць?

На Сенненскім возеры я быў сведкам такога выпадку. Выцягваюць рыбакі нерат. Прыглядаюся — ячэйкі такія маленькія, што ледзь палец прасунеш. Кажу рыбакам, што гэта супярэчыць інструкцыі.

— План, — адказвае брыгадзір.—Інакш мы не выканаем плана.

Мне было вельмі непрыемна назіраць, як вялізным чарпаком вычэрпвалі і ссыпалі ў кошыкі мальву. Успомніў я свайго бацьку, дзеда, якія любілі лавіць рыбу. Успомніў іншых рыбакоў. Яны ніколі не бралі такую дробязь, а выпускалі яе назад у возера.

Задумаўся я: што ж такое гэты план? Я заўсёды быў пераканаты, што ён — сродак узняцця вытворчасці. А тут ён — сродак зынішчэння рыбнага пагалоўя? Сёння — план, а заўтра? Пра заўтра чаму не думаюць?

Кожнае лета па два разы цягнуць рыбакі страшныя сваёй ласканаласцю нераты на Лепельскіх, Браслаўскіх, Мядзельскіх і іншых азёрах. Цягнуць і зімой. Вычэрпваюць бясцэнны дар прыроды.

А возьмем Заслаўскае вадасховішча. Кожную вясну ўздоўж яго берагоў можна ўбачыць цэлыя валы нежывой рыбы. Чаму яна гіне? Кажуць, таму, што пасевы навокал пасыпаюць хімікатамі. Дык можна ж зрабіць так, каб іх не высыпалі бліжэй, скажам, 2—3 кіламетраў ад берагоў. А можа прычына гібелі рыбы не ў гэтым? Тады хай іх высветляць вучоныя-іхтыёлагі і дадуць параду, як ратаваць рыбу.

Летась у саўгасе «Бярэзінскі» Бярэзінскага раёна здарыўся такі выпадак. Сцяна пабудаванага каля самай ракі жыжказборніка не вытрымала націску і рухнула. І панацілася ў раку лавіна гною. І адразу ўніз па рацэ паплылі касякі атручанай рыбы. На збор яе кінуліся ў чаўнах мясцовыя жыхары, набівалі ёю поўныя мяшкі.

Хто ж праектаваў такі жыжказборнік і чаму яго будавалі менавіта на беразе ракі? Расследаваць гэты выпадак выязджала спецыяльная камісія з Мінска. А вынікаў ніякіх. Ніхто з віноўнікаў не быў нават аштрафаваны.

Зіма — самая цяжкая для рыбы пара. Ёй не хапае кармоў, свежай вады, свежага паветра. Успомнім хаця б мінулую зіму, снежную, з суровымі маразамі. Пад тоўшчай ільду задыхалася рыба не толькі ў азёрах — вадаёмах са стаячай вадой, але і ў рэках. А ніхто ж не патурбаваўся, каб прабіць у лёдзе ямкі. Затое амаль усюды ямкі прабіваліся толькі дзеля таго, каб вычэрпваць рыбу. І вычарпалі яе нямала. Вясной, калі растапіўся лёд, паверхня вады многіх вадаёмах была ўсцелена нежывой рыбай.

Або ўзяць падкормку. Ніхто ў нас гэтага не робіць ні зімой, ні ўвосень, ні вясной, калі ў вадзе найменш сглажыўных рэчываў. Адзінай «падкормкай» для рыбы з'яўляецца прынада на кручках рыбакоў. Кідаецца галодная рыба на гэту прынаду і робіцца лёгкай здабычай хцівых людзей.

Цяпер аб браканьерах. Сярод іх ёсць сапраўдныя драпежнікі злосныя парушальнікі законнасці. Яны знішчаюць рыбу рознай атрутай, забіваюць электрычным токам, толам, нягашанай вапнай, восцямі і з драбавікоў. Ёсць і такія, што любяць у нераст закінуць сетку або расставіць шнуры з незлічонай колькасцю кручкоў.

На барацьбу з гэтымі злачынцамі мы павінны мабілізоўваць усю грамадскасць. На вялікі жаль, нашы органы міліцыі пакуль што ставяцца да іх ліберальна.

Неяк нядаўна трапіўся мне на вочы артыкул пра спаборніцтвы па рыбнай лоўлі, прынамсі падводнай, з пнеўматычнымі стрэльбамі і гарпунамі. Пра гэтых «падводных «рыбакоў» пісалі з такой пахвалой і захапленнем, нібы яны якія героі. Проста дзіву даешся. За адно падводнае паляванне, бывае, забіваюць не менш як дваццаць кілаграмаў рыбы. Навошта так многа? І колькі рыбы пры гэтым бывае паранена, а потым прападае? Які ж гэта спорт? Звычайнае драпежніцтва.

У адным замежным часопісе мне трапіўся артыкул пра тое, што ля берагоў Францыі, Італіі і Іспаніі ў выніку падводнага палявання знішчана амаль уся рыба. Гэта — у марах і акіянах. А ў нашых унутраных вадаёмах яе знішчыць яшчэ лягчэй, калі гэтаму «спартыўнаму азарту» не будзе пакладзены канец. А таму, хто захапляецца падводным спортам, можна даць такую параду: хай ён ускачыцца на дно ракі ці возера не з гарпуном і стрэльбай, а з фотаапаратам. Ад гэтага фізічнае і маральнае задавальненне не паменшыцца, знішчэнне ж рыбы спыніцца.

Вось некалькі думак па гэтым пытанні. Тэма шырокая і вельмі надзённая. Выратаваць рыбу ад знішчэння мы можам толькі агульнымі сіламі. Дык давайце ж зробім гэта!

І. СКАПАРАЎ.

Пераклічка сельскіх клубаў

КАМУ ЗАПАЛЬВАЦЬ ФАКЕЛ

Кіламетраў за сорак ад Камянца, на ўскраіне Белавежскай пушчы стаіць невялікая ціхая вёска Чвіркі. Людзі старанна працуюць на калгасных палях, фермах, культурна адпачываюць. Звычайна ўдзень у клубе гаспадараць дзеці. Яны прыходзяць у бібліятэку, чытальную залу, спрачаюцца аб прачытаных кнігах, праглядаюць газеты, часопісы. Увечары клуб запаўняюць дарослыя — развучваюць новыя песні, інтэрмедыі, слухаюць лекцыі, глядзяць кіно.

Кіруе ўсёй культурна-асветнай работай Аляксандр Рыгоравіч Рыжоў. Даўно звязаў ён свой лёс з клубам. Ужо ў сталым узросце закончыў Магілёўскае культасветвучылішча, стаў сапраўдным спецыялістам.

Мы сустрэліся з Рыжовым у абедзенны перапынак. Аляксандр Рыгоравіч рабіў накіды макетаў будучых стэндаў нагляднай агітацыі. Рабіў з густам — дапамагалі здольнасці мастака, развітыя яшчэ ў школе і ў гады вайсковай службы.

— Яркі маляўнічы стэнд — гэта свайго роду люстэрка. Ён павінен паказваць нашы дасягненні так, каб чалавек не мог прайсці міма... — расказваў Аляксандр Рыгоравіч.

Доўга разглядалі мы ўжо ажыццёўленыя яго задумы. Вось мантаж, прысвечаны 25-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Зроблены нібыта зусім проста: фатаграфіі ўдзельнікаў абароны Брэсцкай крэпасці, праслаўленага партызана А. Самуйліка (ён і зараз жыве ў Камянецкім раёне), выразкі з кніг і часопісаў, хвалюючыя ўспаміны патрыётаў... Аднак усё размешчана і аформлена з такім густам і майстэрствам, што мантаж хвалюе, уражвае.

Змястоўныя і кніжныя выстаўкі. Яны прапагандуюць творы У. І. Леніна. Аляксандр Рыгоравіч стараецца рабіць усё, каб кнігі Леніна не толькі стаялі на тэматычных паліцах, але і як мага часцей былі ў руках калгаснікаў і асабліва моладзі. У клубе часта чытаюцца лекцыі аб асноўных этапах развіцця нашай дзяржавы. Вельмі папулярныя тут сустрэчы з ветэранамі рэвалюцыі, працы і вайны, канферэнцыі чытачоў.

Уся гэта работа вядзецца пад кіраўніцтвам партыйнай арганізацыі калгаса. Камуністы прымаюць у ёй самы актыўны ўдзел. Верныя памочнікі Рыжова — настаўнікі, медработнікі, камсамольцы.

Ёсць у раёне недалёка ад Брэста яшчэ адзін клуб. Таксама невялікі, сельскі. Гэта ў вёсцы Турна. Запытайце ў жыхароў сяла, як яны адпачываюць, як працуе клуб, і вы пачуеце сумны адказ:

— А чаго туды хадзіць? Клуб амаль заўсёды на замку. Прыйдзеш, пацалуеш прабой — дый дахаты. Загадчыкі мяняюцца ледзь не штодня...

У раённым аддзеле культуры такое становішча тлумачаць проста: слабыя кадры. Што ж, нельга з гэтым не пагадзіцца. У раёне працуе больш як сто культасветработнікаў, а спецыяльную адукацыю маюць адзінкі. У большасці клубаў, бібліятэк працуюць, як правіла, выпускнікі сярэдніх школ. Ім, канечне, не пад сілу падняць на належны ўзровень самадзейнае мастацтва, культурнае жыццё вёскі. Ні па ўзросце, ні па сваім жыццёвым вопыце, ні па адукацыі яны не могуць быць сапраўднымі байцамі за культуру сяла.

Дзе ж выхад? Трэба вучыць гэтую моладзь, выхоўваць спецыялістаў клубнай справы. Многія калгасы і саўгасы выдаткі па падрыхтоўцы культасветработнікаў могуць узяць на сябе. Аднак робяць яны гэта пакуль што не вельмі ахвотна. Больш таго. Ёсць факты, калі маладым спецыялістам, выпускнікам вучылішчаў, якія прыязджаюць на сяло, зусім не ўдзяляюць ніякай увагі.

— Прыехала да нас выпускніца з Магілёўскага культасветвучылішча, — расказвае дырэктар Камянецкага Дома культуры А. Барута. — Накіравалі яе ў Відомлю. Хадзіла яна, хадзіла па вёсцы, ды так і не знайшла кватэры. Узяла чамаданчык і — толькі яе бачылі.

Калі калгасы і саўгасы забяспечваюць жыллём у першую чаргу спецыялістаў сельскай гаспадаркі, дык работнікі культурнага фронту жывуць гадамі на прыватных кватэрах. Аб іх не думаюць ні партыйныя арганізацыі, ні праўленні калгасаў.

Праблема кадраў застаецца вострай. Сёння патрэбны загадчыкі ў Вайскоўскі, Мартынюкоўскі, Ясінаўскі, Вучэмлянскі, Бордзеўскі і многія іншыя клубы.

Зразумела, што культасветвучылішчы пакуль не могуць даць патрэбную колькасць спецыялістаў. І таму варта было б падумаць аб арганізацыі на месцы, у Камянцы, падрыхтоўкі культасветработнікаў. Для гэтага ёсць усе ўмовы. У Камянцы і Расне працуюць музычныя школы. Яны і маглі б стаць базай, навучальным цэнтрам клубных работнікаў. Аб гэтым даўно пагаворваюць у раённым аддзеле культуры. Аднак, далей размоў справа не ідзе.

І яшчэ. Штогод у раён прыязджаюць на работу дзесяткі выпускнікоў ВНУ і тэхнікумаў. Толькі сёлета прыбыло 29 настаўнікаў. Каму, як не маладым спецыялістам, быць энтузіястамі культурна-масавай работы на сяле, выступаць ініцыятарамі цікавых пачынаў, розных «агеньчыкаў», маладзёжных кафэ і г. д.

Але яны пасіўнічаюць. Чаму? Таму што ў Брэсцкім педагагічным і інжынерна-будаўнічым інстытутах, тэхнікумах і вучылішчах Пінска, Баранавіч і іншых навучальных устаноў вобласці юнакам і дзяўчатам слаба прывіваюцца навыкі грамадскай работы. Выпускнікі часам не ўмеюць арганізаваць дыспут, не могуць прывабіць людзей на тэматычны вечар. А гэта ж неад'емная частка работы спецыяліста на сяле! У інстытутах трэба смялей адкрываць факультэты грамадскіх прафесій, выхоўваць у студэнтаў навыкі арганізатараў, масавікоў, лектараў-прапагандыстаў, кіраўнікоў гурткоў мастацкай творчасці.

У апошні час, каб ажывіць культурнае жыццё вёскі, дзе-ні-дзе ўвялі пасады намесніка старшыні калгаса па культуры. Пачын заслугоўвае ўвагі. Але трывожыць тое, што гэтыя пасады часам займаюць людзі, далёкія ад гэтых клопатаў. У сельгасарцелі «Ленінскі шлях», напрыклад, намеснікам старшыні працуе Пётр Агаркаў. Рэдкі госць ён у асяродках культуры, і карысці культасветработнікам ад яго мала.

Высокая культура сяла — гэта клопат не толькі работнікаў клубаў і бібліятэк. Сваё слова павінна сказаць сельская інтэлігенцыя, моладзь. Ім і запальваць факелы.

У. ВЯЛІЧКА,
А. ГАРАЙ.

На рахунку народнага тэатра Мінскага палаца культуры прафсаюзаў дваццаць спектакляў. Дваццаць прэм'ер, дваццаць незабыўных свят. Адна з апошніх прэм'ер — «Каваль-ваявода» Е. Міровіча.

Актыўна працуе калектыў і зараз. Рыхтуецца спектакль па п'есе І. Собалева «Вялікая бяроза». З натхненнем працуюць над ім галоўны рэжысёр народнага тэатра Ю. Сцяпанаў і рэжысёр А. Карсакоўскі, артысты — рабочыя, служачыя, студэнты.

Гэты здымак зроблены на чарговай рэпетыцыі. На першым плане справа рэжысёр А. Карсакоўскі.

Фота Ул. КРУКА.

З КАГОРТЫ ВЕТЭРАНАЎ

Эдуарду АРШАНСКАМУ — 70 гадоў

Біяграфія рэжысёра вядомых беларускіх мастацкіх фільмаў «Салавей», «Новая Радзіма», «Заям насустрач» і «Двойчы народжаны» цікавая і зайздросная.

У лютым 1919 года на пасаду арганізатара і кіраўніка перасоўнага тэатра пры палітупраўленні Паўднёвага фронту прызначаецца дваццацігадовы добраахвотнік Чырвонай Арміі родам з Невеля Віцебскай губерні Эдуард Аршанскі. У палітупраўленні разважалі так: хлопец удзельнічаў у аматарскіх спектаклях, працаваў у прафесійным тэатры — у самы раз байцу Аршанскаму быць рэжысёрам. Гэтую пасаду ён займаў і ў часцях Заходняга фронту, а пасля дэмабілізацыі — у тэатрах Петраграда, у рабочых клубах Віцебска і Оршы.

У пачатку трыццатых гадоў выпускнік рэжысёрскага факультэта Усесаюзнага інстытута кінематаграфіі Э. Аршанскі працуе на кінастудыі «Савецкая Беларусь». Спачатку яму даручаюць вучэбныя фільмы, пазней — мастацкія стужкі.

Той, хто хоць раз бачыў фільм «Двойчы народжаны», які аўтары прысвяцілі XV з'езду КП(б)Б, ніколі не забудзе яго герояў і ў першую чаргу селяніна-бедняка, былога канакрада Рыгора Лапуха. Складаны і вельмі праўдзівы вобраз у фільме стварыў выдатны беларускі акцёр Уладзімір Крыловіч у садружнасці з кінарэжысёрам Эдуардам Аршанскім. Рэдкі цуд адбываецца на экране. Здавалася, нічога незвычайнага не было ў немаладым і не вельмі знешне прывабным Рыгоры. Але ўсё ж з першых кадраў глядач аддаваў свае сімпатыі герою У. Крыловіча, які дэбютаваў у кінематографе.

Газета «Звязда» 11 сакавіка 1935 года пісала: «Карціны беларускай савецкай кінематаграфіі «Лясная быль», «Рубікон», «Нянавісць», «Першы ўзвод», Двойчы народжаны», «Паручнік Кіжэ» атрымалі ўсесаюзнае прызнанне і выйшлі не без поспеху на сусветны экран...»

У фільмах Э. Аршанскага здымалася нямала вядомых беларускіх акцёраў. Поспех спадарожнічаў Любові Мазалеўскай, Паўлу Малчанаву і былой вучаніцы Э. Аршанскага па драматычным гуртку пры віцебскім клубе «Прафінтэрн», заслужанай артысткі БССР Р. Свярдловай.

Пасля фільма «Двойчы народжаны» Эдуард Аршанскі стаў адным з вядучых рэжысёраў рэспубліканскай кінастудыі. «За стварэнне высокаякасных фільмаў у беларускай савецкай кінематаграфіі» ён у 1935 годзе быў узнагароджаны Ганаровай граматай ЦВК і СНК БССР.

У гады Вялікай Айчыннай вайны былы баец грамадзянскай вайны Э. Аршанскі прызначаецца мастацкім кіраўніком і галоўным рэжысёрам Дзяржаўнага абароннага тэатра ў Свярдлоўску. Ён узначальвае брыгады тэатра, якія выязджаюць з канцэртамі на фронт.

Эдуард Аршанскі належыць да ліку тых рэжысёраў, якія выраслі ў беларускай кінематаграфіі і сваімі творамі садзейнічалі яе росквіту.

Зараз Эдуард Львовіч працуе рэжысёрам на Ленінградскай студыі дакументальных фільмаў і рыхтуе да друку ўспаміны аб сваім паўвекавым творчым шляху ў тэатры і кіно. Увазе чытачоў прапануюцца ўрыўкі з будучай кнігі, дзе аўтар з глыбокай павагай піша пра У. Крыловіча, Л. Мазалеўскую, З. Бядулю, М. Танка і іншых дзеячоў беларускага мастацтва і літаратуры, з якімі пашчасціла яму сустракацца і разам працаваць.

І. РЭЗНІК.

Эдуард АРШАНСКІ

СУСТРЭЧЫ, ЯКІЯ НЕ ЗАБЫВАЮЦЦА

...Ні адзін фільм за гады маёй рэжысёрскай работы на беларускай кінастудыі не прыносіў мне столькі радасці і творчага задавальнення, як карціна «Двойчы народжаны». Гэта была прыемная сустрэча з таленавітым, самабытным беларускім драматургам Рыгорам Кобецам і цудоўным майстрам сцэны — акцёрам Уладзімірам Мікалаевічам Крыловічам.

Гісторыя з'яўлення на экране У. Крыловіча ў цэнтральнай ролі Рыгора Лапуха вельмі цікавая. Крыловіч, якога я бачыў у спектаклі «Гута» ў тэатры БДТ-І, настолькі моцна прыцягнуў да сябе маю ўвагу сваім вялікім акцёрскім талентам і абаяльнасцю, што другога акцёра на ролю Лапуха я не бачыў і не шукаў. Ён заставаўся адзіным кандыдатам на гэту адказную ролю. Але кінапроба У. Крыловіча была няўдалай. Акцёр упершыню стаў перад аб'ектывам кінаапарата і, натуральна, не змог адразу пераадолець прывычную для яго па тэатры празмерную размашыстасць жэсту і фарсіраванне гуку (інтанацый), што адразу «вылезла» на экран. Большасці работнікаў студыі проба не спадабалася. Не спадабалася яна і самому Крыловічу. Мяне гэта зусім не ўстрывожыла. Не ведаю, што паслужыла прычынай, ці то ўласцівая Крыловічу чалавечая і акцёрская сціпласць, ці то пагалосак, які пачуў ён на студыі — маўляў, «ад Крыловіча патыхае правінцыяльным тэатрам» — але Уладзімір Мікалаевіч хацеў адмовіцца ад ролі. Што да мяне, дык я інтуітыўна верыў, што вобраз Лапуха Крыловічу ўдасца. Маю веру падтрымліваў і аўтар сцэнарыя Р. Кобец.

Вырашылі зрабіць яшчэ адну пробу. Вынік быў крыху лепшы. Знікла непатрэбнае фарсіраванне жэсту і інтанацыі, але з'явілася залішняя скаванасць. Я разумеў, што лепшым крытыкам і дарадчыкам для Крыловіча будзе экран, з дапамогай якога яму ўдасца выявіць і ліквідаваць свае недахопы. Трэцяя проба ў асноўным задаволіла мяне і супакоіла Крыловіча.

З кожнай новай пробай я ўсё больш пераконваўся ў акцёрскай эластычнасці і шматграннасці таленту Крыловіча і ў яго здольнасці мысліць, чула і з поспехам успрымаць парады рэжысёра. Насуперак прадраканням некаторых «празорцаў» на студыі Крыловіч сваім майстэрствам, акцёрскай цеплынёй і праўдзівасцю прыкметна ўзбагаціў вобраз галоўнага героя фільма. Няма патрэбы падрабязна спыняцца на тым, як лёгка і радасна было працаваць з У. Крыловічам. Яго вялікая патрабавальнасць да сябе праяўлялася перш за ўсё ў той велізарнай сабранасці, з якой ён прыходзіў на здымачную пляцоўку, у поўнай акцёрскай «аддачы».

Імкненне лепш пазнаць усе «таямніцы» кінематаграфічнай творчасці прымушалі Крыловіча прысутнічаць амаль на ўсіх здымках па фільме, нават на эпізодах, у якіх ён не быў заняты. І цікава больш за ўсё тое, што ён бываў на гэтых здымках не як староннi назіральнік, а актыўны ўдзельнік, што добраахвотна выконваў то функцыі памочніка рэжысёра, то асвятляльніка, а часта і падсобнага рабочага. Уласцівыя характару Крыловіча аптымізм і цёплы гумар заўсёды ўносілі патрэбную разрадку ў напружаную атмасферу здымкі.

Для лепшага і больш поўнага «ўжывання ў вобраз» Крыловіч вельмі рэдка, асабліва ў экспедыцыях, разлучаўся з касцюмам Лапуха. У вёсцы Крыловіч многа гутарыў з калгаснымі конюхамі, імкнучыся «падружыцца» з коньмі — сваімі «партнёрамі» па ролі. Такім быў і назаўсёды застаўся ў маёй памяці таленавіты акцёр, патрабавальны мастак, цудоўны чалавек — Уладзімір Мікалаевіч Крыловіч.

Коратка аб рэжысёрскім «бачанні» фільма «Двойчы народжаны». Галоўная задача, якая стаяла перад намі, аўтарамі, заключалася ў тым, каб пераканаўча адлюстраваць важную на той час праблему — перавыхаванне чалавека ва ўмовах сацыялістычнай рэчаіснасці. У сцэнарыі Р. Кобец у асноўным правільна намеціў галоўныя вехі нараджэння новага чалавека. Па-майстэрску пабудаваны сюжэт і цікава напісаная вобразная сістэма давалі падставы разлічваць на ўдачу. Але мне гэтага здавалася недастаткова. Мне трэба было знайсці свой глыбока асабісты рэжысёрскі погляд на прапанаваны матэрыял.

Я хацеў убачыць і паказаць гледачу беларускую вёску першых гадоў калектывізацыі не з прывычных у той час уяўленняў: бедныя пакошаныя хаты, бедна адзетыя сяляне... Мне ўяўлялася правамерным і нават неабходным паказаць беларускую вёску на шляхах паступальнага руху калгаснага ладу, які пераўтварае не толькі эканоміку, але і псіхалогію людзей, — апісаць яе яркімі фарбамі, буйнымі мазкамі.

Гэта і абумовіла з'яўленне ў фільме прыгожых маляўнічых пейзажаў, бліскуча, чула і таленавіта знятых апаратарам Б. Рабавым. Значную ролю ў агульным паэтычным настроі фільма адыграла музыка І. Дунаеўскага. Вялікая яго ўлюбёнасць у карціну, удала выкарыстаны беларускі песенны фальклор вельмі ўзбагацілі музычную партытуру фільма, зрабілі яе лірычнай і эмацыяльнай.

■

...Мілую і вельмі таленавітую актрысу Любу Мазалеўскую, як і Паўла Малчанава, я вельмі любіў і з радасцю здымаў іх, але неяк так здарылася, што на іх долю перападалі невялікія, малазначныя ролі і эпізоды, дзе яны не маглі зазззяць усімі гранямі свайго вялікага таленту. Абое яны былі вартыя спецыяльна для іх напісаных роляў і нават сцэнарыяў, дзе ва ўсёй сіле магла б выявіцца яркая акцёрская індывідуальнасць, адточанае майстэрства. Але гэтага, на жаль, не здарылася...

■

У напісанні сцэнарыя фільма «Салавей» прымалі ўдзел З. Бядуля і малады кінасцэнарыст М. Таўбе. Мне цяжка зараз успомніць, які ўклад унёс кожны з іх у сцэнарый, і таму цяжка гаварыць пра Бядулю як пра самастойнага аўтара, з якім я меў творчую сувязь. Я схільны нават сцвярджаць, што ў канчатковым выніку таленавіты аўтар аповесці «Салавей» крыху «растварыўся» ў сваім сааўтары М. Таўбе, што, можа, і пашкодзіла сцэнарыю і фільму.

Гаварыць пра Бядулю і пра фільм трэба, вядома, больш шырока, разгорнута, а не так скупа і схематычна, без сур'ёзнага крытычнага разбору, як у кароткім нарысе «Беларускае кіно».

■

Пералік не вельмі многіх маіх творчых радасцей за гады работы ў беларускай кінематаграфіі будзе няпоўны, калі апусціць перыяд садружнасці з адным з яркіх паэтаў Беларусі — Максімам Танкам. У якасці рэжысёра фільма «Бура над Нараччу» я многа сустракаўся з ім, калі ён працаваў над сцэнарыем, які пісаў на аснове сваёй аднайменнай паэмы. Няма патрэбы падрабязна апісваць, які гэта быў радасны перыяд у маім жыцці. Магу без перабольшання сказаць, што М. Танк быў адзіным для мяне аўтарам, які сапраўды ведаў жыццё і спадзяванні людзей, пра якіх ён пісаў, і поўныя драматычных калізій гістарычныя падзеі. Сцэнарый, натуральна, атрымаўся цікавы, хвалюючы. Індывідуалізаваныя вобразы і характары нарачанскіх рыбакоў, іх абурэнне супраць прагнага, дэспатычнага пана Яблонскага былі выпісаны Танкам з такой сілай праўдзівасці і дакладнасці, нібы ён сам быў адным з гэтых патомных нарачанскіх рыбакоў. Само паўстанне было апісана ім з такой пераканаўчай верагоднасцю, нібы ён сам з'яўляўся адным з яго ўдзельнікаў. Калі да гэтага дадаць вялікую паэтычную ўзнёсласць, якой быў пранізаны ўвесь сцэнарый, дык няцяжка будзе зразумець незвычайную рэжысёрскую ўсхваляванасць, з якой я прыступіў да работы над гэтым фільмам. Сцэнарый Танка быў для мяне не проста вельмі добрым сцэнарыем, а чароўнай кінапаэмай, і гэта абавязвала мяне шукаць дастойны пластычны эквівалент для яе ўвасаблення на экране.

Як вядома, фільм «Бура над Нараччу» быў запушчаны ў вытворчасць у пачатку чэрвеня 1941 года. Яму не суджана было нарадзіцца: пачалася вайна.

Для мяне, для майго далейшага творчага лёсу гэтая страта была вельмі адчувальнай. Адзінае светлае, што захавалася ў маёй душы, — гэта ўспаміны аб тым цудоўным часе, калі кінематаграфічныя шляхі-дарогі хоць ненадоўга звялі мяне з цудоўным чалавекам і вялікім мастаком Максімам Танкам.

НА ЭКРАНЕ — АТАМНЫ ВЫБУХ

Пасля кароткага ўступнага слова гасне святло. На экране — вялікі горад. У парку гуляюць дзеці, ля станкоў працуюць рабочыя. І раптам голас дыктара:

— Узнікла пагроза нападу. Прынята рашэнне эвакуіраваць насельніцтва.

На ўвесь экран велізарнае воблака. Выпадаюць радыёактыўныя рэчывы, радыёактыўны пыл, занесены ветрам з раёна ядзернага выбуху. Гучыць сігнал: «Пагроза радыёактыўнага заражэння».

У зале запальваецца святло. На сцэну выходзіць урач І. Дзмітрыеў з групай дзяўчат у цёмнасініх камбінезонах з чырвонымі крыжыкамі на берэтах і рукавах. Яны паказваюць, як аказаць першую медыцынскую дапамогу пры розных відах паражэнняў атручвальнымі рэчывамі, радыёактыўнымі і бактэрыялагічнымі сродкамі.

Больш як чатырыста веткаўчан запоўнілі раённы Дом культуры, дзе праходзіў вечар, прысвечаны грамадзянскай абароне насельніцтва.

З цікавасцю азнаёміліся прысутныя і з выстаўкай, якая была арганізавана ў фае Дома культуры. Увагу іх прыцягнулі маляўнічыя плакаты, кнігі і брашуры па грамадзянскай абароне, газеты, баявыя лісткі, фотаальбомы, прысвечаныя ваенна-патрыятычнаму выхаванню працоўных, наглядныя дапаможнікі для вывучэння індывідуальных і калектыўных сродкаў абароны ад ядзернай, хімічнай і бактэрыялагічнай зброі.

Арганізавалі гэты цікавы тэматычны вечар аддзел культуры Веткаўскага райвыканкома і штаб грамадзянскай абароны. Добрую справу зрабілі яны.

М. ДУБРОВІН,
старшы інспектар па прапагандзе штаба грамадзянскай абароны БССР.

Іван ПТАШНІКАЎ

СЯБРЫ МАЕ — САЛДАТЫ

З воінамі Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі ў мяне даўняя дружба. Сёлета мне зноў выпала пабыць у падраздзяленнях Н-скай часці.

Сустракаўся з людзьмі ў ваенных гімнасцёрках — з салдатамі, курсантамі, афіцэрамі Савецкай Арміі, знаёміўся з іхнім жыццём і баявой вучобай: напісаць кнігу пра воінаў я даўна думаю.

Прапаную чытачам «Літаратуры і мастацтва» нататкі са свайго падарожнага блакнота.

АЎТАР.

1. У ЛЕНІНСКІМ ПАКОІ — КУРСАНТЫ

Сержант Чарамных

Невысокі, каржакаваты чарнявы хлопец, сціплы, з нейкай мяккай сарамлівай усмешкай, ён усягды тут, у ленінскім пакоі, сядзіць за першым сталом. Перад ім на ўвесь стол разасланы аркуш белай цвёрдай паперы. Злева — кіпка курсанцкіх карэспандэнцый. Ён удумліва іх перачытвае, складае адну за адной — так, як яны будуць «ісці ў нумар». У карэспандэнцыях знаёмае яму жыццё курсантаў роты, дзе ён, сяржант Чарамных, сакратар камсамольскай арганізацыі.

Праз кожныя два тыдні ён выпускае «Танкіст» — насценную газету, якая вісіць тут, у ленінскім пакоі. Каб сказаць, што ён выпускае газету адзін, дык не, — заўсёды поплеч рэдактар, камуніст капітан Рыкун, члены рэдкалегіі. Яны разам абмяркоўваюць матэрыял, раяцца, а пасля яму, сержанту Чарамных, трэба сваёй рукой адрэдагаваць і «надрукаваць» увесь «Танкіст».

У ленінскім пакоі ціха. Рэдка толькі далятае сюды рэха далёкай салдацкай песні, ды чуваць, як у калідоры на ўвесь голас падае каманду днявальны: «Устаць! Смірна!» У пакоі ўтульна, абжыта. І зроблена тут усё, лічы, сваімі рукамі.

На сцяне — стэнды: «Да стагоддзя з дня нараджэння У. І. Леніна», «Партыя нас у камунізм вядзе», «Ленінскі камсамол», «Савецкая Беларусь». На фатаграфіях — выдатнікі баявой і палітычнай падрыхтоўкі. Ён, Чарамных, добра ведае кожнага — яго камсамольцы.

У ленінскім пакоі ён «стары жыхар». Сюды ён хадзіў, калі яшчэ быў сам курсантам (у маі споўніўся год, як ён, Чарамных, тут у падраздзяленні). Тады, як і цяпер, у ленінскім пакоі праводзілі палітзаняткі. Курсанты здавалі экзамены па палітпадрыхтоўцы — здаваў і ён, Барыс Чарамных.

Прыехаў сюды служыць Чарамных з Асеціі, з горада Арджанікідзе. Працаваў ён там старшым электраманцёрам і вучыўся ў горнаметалургічным інстытуце на вячэрнім аддзяленні. Прызвалі з другога курса. Пасля звальнення ў запас ён пойдзе зноў вучыцца: хоча быць інжынерам-электрыкам.

У ленінскі пакой зайшлі намеснік камандзіра па палітчасцы капітан Жукаў і рэдактар «Танкіста» капітан Рыкун. Разам яны праглядаюць план работы савета ленінскага пакоя, мяркуюць, як лепш аформіць стэнд «Новая форма адзення ваеннаслужачых». Трэба абнавіць і стэнд «Пераможныя крокі пяцігодкі». Не гатовы яшчэ і фатаграфіі курсантаў, што вызначыліся ў караўле. Яны абавязкова павінны быць у нумары, — напамінае капітан Рыкун.

Успомнілі пра апошні камсамольскі сход. На ім прынялі ў камсамол трох курсантаў. Маладым камсамольцам трэба памагчы вучыцца. Паможа ён, Чарамных.

На сходзе яшчэ рашылі штодзень афармляць стэнд: «Адзначаныя курсанты». Для стэнда зноў жа трэба фатаграфіі. Іх будуць вывешваць разам з падзякамі камандзіраў.

Шмат сёння клопатаў у сержанта Чарамных. Трэба ж і скласці план работы камсамольскага бюро на наступны месяц, і памагчы старшыні савета ленінскага пакоя малодшаму сержанту Усевічу правесці бліжэйшыя мерапрыемствы. Трэба яшчэ падумаць, як будуць вывучаць камсамольцы творы У. І. Леніна па індывідуальным плане, хто якія працы будзе канспектаваць; прасачыць, каб без спазнення выйшлі ўзводныя «Баявыя лісткі».

А яшчэ ж ва ўзводзе заняткі з курсантамі па агнявой і страявой падрыхтоўцы.

Ён памагае камсамольцам — камсамольцы памагаюць яму. Усягды акуратна выконвае свае абавязкі член савета ленінскага пакоя камсамолец Калавур. Ён кожны дзень абнаўляе стэнд «Навіны дня». Курсанты тут заўсёды могуць прачытаць пра падзеі ў нашай краіне і за рубяжом.

Настае асабісты час курсантаў... Яны, як і кожны раз, ідуць у ленінскі пакой.

Ля шахматнага століка — чарга: згуляць у шахматы ўсягды многа хто хоча. За сталамі робіцца цесна — курсанты чытаюць газеты, пішуць пісьмы...

Пачынаюцца спрэчкі — шмат чым цікавяцца курсанты. Камсамолец Гапеенка просіць расказаць, як ён, Чарамных, сам здаваў экзамены па палітпадрыхтоўцы.

Даводзіцца і самому паспрачацца. А каб пераканаць — ён бярэ з паліцы том У. І. Леніна.

Вечарам курсанты сабраліся ля акардэаніста. Невысокі, цёмнарусы курсант Славік Кузьміч бярэ ў рукі акардэон. Яго яму прыслалі з дому — сам ён з Брэсцкай вобласці — і з ім ён ніколі не разлучаецца — бярэ нават на вучэнні. Славік Кузьміч сам добра і спявае.

Салдацкая песня ўсягды вясёлая. Слухаць яе ідуць усе і неўзабаве ў ленінскім пакоі не хапае месца.

Любіць песню і сержант Чарамных.

Мастак

Курсант Смоляр сядзеў ля стала, не адгінаючыся.

Яму цяжэй за ўсіх, як рэдактару, — гаворыць пра яго сержант Чарамных. — Ён сам і збірае матэрыял для «Баявога лістка», і піша. І рэдактар, і карэспандэнт, і мастак...

Смоляр падымае галаву — на белым твары шырокая ўсмешка. Абстрыжаная дагала круглая галава робіць яго зусім сарамлівым. Гаварыць ён не любіць — маўчун.

— Даводзіцца...

Рабіць ён можа, «даводзіцца» — гэта так, ну, каб што-небудзь сказаць. І «Танкіст» і «Баявыя лісткі», і стэнды — работа яго рук.

Ён ніколі не думаў, што яму давядзецца быць мастаком. У насценную газету ён пісаў не раз, яшчэ ў школе будучы, а вось каб маляваць.

Хаця, па-прафесіі ён тэхнік-будаўнік. Скончыў Мазырскі палітэхнікум. У тэхнікуме пазнаёміўся з архітэктурай, нядрэнна чарціў. Маляваць, праўда, і там не маляваў. Спецыяльнасць у яго — грамадзянскае і прамысловае будаўніцтва. Ён і працаваў у Верхнядзвінску інжынерам. Будаваў калгасныя клубы, магазіны, павільёны. Праўда, мала яму давялося будаваць, але ж жыццё толькі пачынаецца.

А цяпер ён сядзіць і выпускае «Баявы лісток»...

«Баявы лісток» — гэта юбілейныя абавязацельствы курсантаў, гэта заняткі па баявой і палітычнай падрыхтоўцы, гэта — курсанты, якія вызначыліся на службе... Многа пра што ў ім можна напісаць.

Пасля «Баявога лістка» Смоляр памагае выпускаць насценную газету «Танкіст» сержанту Чарамных.

Пасля, калі ўжо на сцяне ў ленінскім пакоі справа ля дзвярэй вісіць «Танкіст» і «Баявы лісток» і ля іх сабраліся курсанты, Смоляр дастае са стала томік Уладзіміра Маякоўскага.

Цяпер ён сур'ёзны і задумлівы. Не чуе, як гамоняць і штурхаюцца курсанты ля «Баявога лістка».

Дзяржаўныя прэміі БССР

АБМЯРКОЎВАЕМ ВЫЛУЧАНЫЯ ТВОРЫ

НА ШЛЯХУ ВЫПРАБАВАННЯЎ

Даўно і хораша ўвайшлі ў наша жыццё, завалодалі нашымі думкамі героі апавяданняў Івана Навуменкі. Навуменкаўскія хлопцы—равеснікі для многіх з нас сталі сацыяльна-грамадскім і мастацкім адкрыццём. Мы былі невыказна рады сустрэчы з імі, душэўна чыстымі, юнакамі, поўнымі маладога запалу, няўрымслівасці, светлых мар і памкненняў, прагі да вялікіх здзяйсненняў.

З імі страчаемся мы і на старонках раманаў «Сасна пры дарозе» і «Вецер у соснах», якія вылучаны на атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР.

Жывуць у невялікім мястэчку Бацькавічы хлопцы і дзяўчаты. За плячыма—дзесяцігодка, наперадзе—цэлае жыццё. Якім яно будзе? Пра гэта—іх бясконцыя гаворкі, гарачыя спрэчкі. І не ведаюць яшчэ, што здзяйсненню іх мар перашкодзіць вераломны напад ворага. Будучыя выпрабаванні ім ужо наканаваны, а яны пра іх яшчэ нічога не ведаюць. І таму мы ўважліва прыслухоўваемся да іх спрэчак, узіраемся ў іх твары, і міжволі думаем пра тое, ці падрыхтаваны яны, гэтыя хлопцы, да зусім ужо недалёкіх цяжкасцей. І—нічога гераічнага ў іх не знаходзім. Звычайныя мястэчковыя хлопцы. Ды і пазней, калі ўжо немцы зоймуць мястэчка і хлопцы пачнуць падпольную, поўную небяспекі, барацьбу з ворагам, мы не заўважаем у іх паводзінах нічога ненатуральнага. Пісьменнік дакладнымі штрыхамі, пазбягаючы спакуслівых штампаў, малюе вобразы юных змагароў, паказвае іх узаемаадносіны са старэйшымі таварышамі—камуністамі.

Жыццё на захопленай ворагам зямлі не спынілася. Людзі жылі, цярпелі здзекі і пакуты, гінулі і змагаліся. У складаных і небяспечных абставінах мацнеў і гартаваўся дух народа. Іван Навуменка не толькі дае нам гэтую карціну няўмольнай бяды і гора, што так нечакана звалілася на плечы нашага народа, а дакладна і пераканаўча паказвае вытокі ўпэўненасці і веры людской у перамогу.

«Жыццё пайшло так, што людзі як бы нанава шукаюць адзін другога, не давяраючы ранейшым меркам. Шырокіх дарог няма, засталіся вузкія сцежкі». Гэты роздум-вывад учарашняга школьніка Міці Птаха мае глыбокі сэнс. Ранейшыя меркі, сапраўды, не заўсёды прыдатны. Нават, здараецца, і ў дачыненні да блізкіх людзей.

От хоць сабе Міця і Сцяпан Птах—сын і бацька. Яны аднадушна ненавідзяць ворага, а думаюць па-рознаму. Бацька памяркоўны, асцярожны, сын—прагне дзейнасці. Нельга сказаць, што яны не разумеюць адзін аднаго. Наадварот, бацька добра ведае, чым займаецца сын. Але ж сваё, сямейнае бярэ верх у Птаха—старэйшага. «Невядома, чым яшчэ скончыцца гэта завіруха, а жыццё загубіць—раз плюнуць»,—думае бацька. Але пройдзе час, і Сцяпан Птах пераканаецца, што ў гэтай «завірусе» сярэдзіны няма.

І Міця і яго дружбакі—Іван Лобік, Шура Гарнак, Сяргей Амельчанка, Мікола Цябут, Аляксей Прымак, Саша Плоткін—не вагаюцца. У складаных умовах яны размнажаюць лістоўкі, перапісваюць франтавыя зводкі, робяць бомбу.

Умела і тонка ствараючы іх вобразы, падкрэсліваючы індывідуальнасць кожнага, І. Навуменка асвятляе іх святлом рамантычнай узнёсласці, таямнічага і нясмелага кахання. Пісьменнік не хавае сваёй замілаванасці да Міці Птаха, гордага і сціплага юнака, які стаіў у душы крыўду на непрыхільны да яго лёс (Міця кульгавы). І мы захапляемся яго летуценнасцю, высокай і чыстай марай, разумеем яго пакутлівае каханне да Сюзанны.

Міця Птах не робіць цудаў, нейкіх асаблівых гераічных учынкаў, як, дарэчы, і ўсе яго таварышы. Тым не менш вобразы іх прыцягальныя. Гэтыя хлопцы дарагія нам перш за ўсё мэтанакіраванасцю, вялікай упэўненасцю ў праваце сваёй справы.

У другой кнізе дылогіі—«Вецер у соснах» у цэнтры ўвагі вобразы байцоў партызанскага атрада, умелага і энергічнага камандзіра Бондара, кемлівага начальніка аховы Камара, разважлівага камісара Станіслава Хмялеўскага. Жорсткая, з ахвярамі барацьба, першыя сур'ёзныя баі з карнікамі— вось асноўны стрыжань другой кнігі рамана.

Новымі гаспадарамі ў Бацькавічах аказаліся маладушныя прыстасаванцы: крымінальны злачынец Плішчынскі, былы старшыня сельсавета Спаткай, нямецкія прыхвасні —паліцаі, з якіх самы агідны жываглот Князеў. Асобна стаіць фігура бургамістра Крамера—немца па паходжанні. Да вайны Крамер працаваў прыёмшчыкам у леспрамгасе. Да свайго прызначэння на пасаду бургамістра ён аднёсся стрымана. Але працуе сумленна, стараецца ў тэрмін выканаць нарыхтоўкі. Ды неўзабаве пачынае вагацца. Усведамленне што трэцяга шляху няма, гняце яго. Так, ён з немцамі, але ж ён нікога не хоча прымушаць, ён збоку. А збоку—нельга. Паступова прыходзіць да яго разуменне, што з немцамі яму не па дарозе. Не, ён яшчэ канчаткова не вырашыў, не пераканаўся, але надлом ужо ёсць. Становіцца на бок партызан і Эрна Турбіна. Нешта складанае адбываецца ў душы інжынера-капітана Фрыца Зонэмахера—тоячыся, слухае зводку Саўінфармбюро.

Ідзе пераасэнсаванне таго, што робіцца навокал і наогул у свеце. Нямецкая армія па-ранейшаму моцная, але моцная тэхнікай, а не духам. Характэрна, што аб гэтым разважае сам вораг, спрабуючы нешта зразумець, нечага дамагчыся.

Другая кніга вызначаецца большым драматызмам, у ёй больш дзеяння, больш узброеных сутыкненняў партызан з ворагам, але працягваецца і барацьба ўнутраная, стоеная—у душах герояў. І пісьменнік пільна сочыць за ёй, не ўпускае з-пад увагі яе ледзь прыкметных адценняў...

Перагортваем апошнія старонкі кнігі. Роўна на год пасталелі хлопцы. Няма сярод іх ужо Сяргея Амельчанкі—нецярплівага і рызыкоўнага юнака, які прагнуў адкрытай, са зброяй у руках, барацьбы з немцамі, з паліцаямі, з усімі, хто глуміцца з чалавечай годнасці. Загінулі Нупрэй, Галемба. Бачыць сябе партызанам Міця Птах.

А побач прыгадваюцца вобразы былога загадчыка райкамунгаса Шэлега, агранома Дракуна, ветурача Шкірмана—арганізатараў мястэчковага падполля,—начальніка міліцыі Мацвеева, пракурора Ладуцькі, дырэктара ільнозавода Аўсянкіна, успамінаем бестурботнага шафёра Івана Гусоўскага, яго складаны і нялёгкі лёс і гібель у партызанскім атрадзе... Кожнага з іх пісьменнік намаляваў удумліва і пераканаўча.

Дылогія І. Навуменкі сваімі жыццёва-праўдзівымі старонкамі дапаўняе кнігу гераічнай барацьбы нашага народа з ворагам у гады Вялікай Айчыннай вайны. Твор гэты варты высокай адзнакі.

В. ПОЛЯК.

ПРА СЁННЯШНІ ДЗЕНЬ РЭСПУБЛІКІ

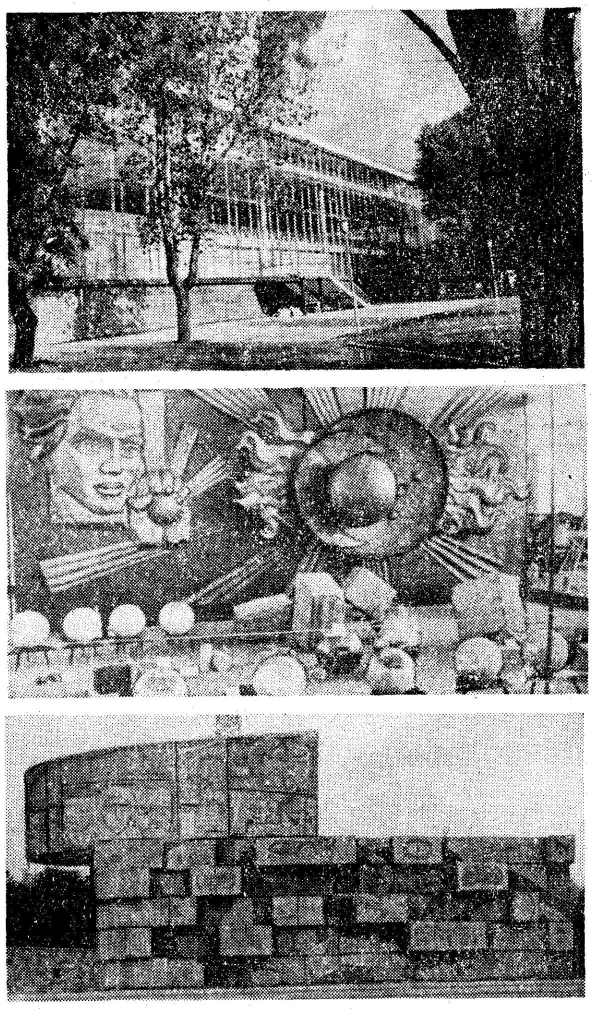

Выстаўка дасягненняў народнай гаспадаркі БССР. Знешні выгляд і фрагменты экспазіцыі.

Павільён Выстаўкі дасягненняў народнай гаспадаркі Беларусі—адна з самых цікавых работ нашых архітэктараў за апошнія гады.

Першая нота, якая задае тон усёй мелодыі выстаўкі,—вестыбюль. Вырашаны ён лаканічна, але выразна: добрыя прапорцыі; выдатна «працуе» столь, аздобленая драўлянымі пліткамі і ўпрыгожаная свяцільнікамі; мастацкае афармленне, прысвечанае ленінскай тэме і тэме Беларусі «Візітная картка» павільёна пакідае самае добрае ўражанне. І яно застаецца, калі ўваходзіш у экспазіцыйную залу. Тры «калідоры» ўздоўж павільёна даюць магчымасць сістэматызаваць агляд экспанатаў. Гэтаму памагае і ўдалае размяшчэнне секцый-раздзелаў. Цікава вырашана падраздзяленне аддзелаў маляўнічымі дэкаратыўнымі кубамі з пэўнымі сімваламі. Падвешаныя да столі на розных узроўнях, яны ажыўляюць інтэр'ер. Дарэчы, нягледзячы на вялікія памеры, павільён глядзіцца вельмі «лёгка». Перакрыцце, якое абапіраецца на некалькі калон, тактоўнае выкарыстанне шкла, чоткія прапорцыі — усе гэта стварае лёгкасць збудавання.

Вельмі прыемна, што афармленне выстаўкі, цэласнае па сваёй кампазіцыі, не грашыць манатоннасцю. Мастакі ўключылі ў інтэр'ер павільёна вялікага маштабу фатаграфіі, каляровыя дыяпазітывы, драўляныя і керамічныя пано, чаканку, вітражы і г. д.

Добра задуманы і выкананы клеены вітраж на цэнтральнай тарцовай сцяне павільёна. У ім маляўніча вырашана тэма «Прамысловасць Беларусі». Удала завяршае афармленне дэкаратыўная кампазіцыя, размешчаная ў цэнтры выставачнай залы.

Пэўна я не памылюся, калі скажу, што экспазіцыя Выстаўкі дасягненняў народнай гаспадаркі БССР безумоўна заслугоўвае Дзяржаўнай прэміі БССР.

У. СЯЛІЦКІ.

БАЛАДА АБ ЗЯМЛІ БЕЛАРУСКАЙ

Можна спрачацца аб назве гэтага фільма: добрая яна ці не. Мне асабіста яна спадабалася той гранічнай дакладнасцю і незойлівасцю, з якой яна перадае змест і настрой карціны: «Штрыхі да партрэта».

Мы бачылі многа дакументальных фільмаў, у тым ліку і беларускіх кінематаграфістаў аб нашай рэспубліцы: гераічных, эпічных, лірычных... Такія фільмы можна параўноўваць з нарысамі, і невыпадкова іх часцей за ўсё іменна кінанарысамі і называюць. Але, як вядома—у адным нарысе толькі добрасумленна апісаны пэўныя факты і падзеі, у другім—тыя ж падзеі асэнсаваныя і вядуць нас у глыбіню факта. Глыбокім здаецца мне фільм «Штрыхі да партрэта» ў якім аўтары здолелі так павярнуць знаёмы матэрыял, што ён «заіграў» новымі гранямі.

Я не буду пераказваць змест кінафільма, аб ім ужо даволі многа гаварылася і ў рэспубліканскай, і ў цэнтральнай прэсе. Фільм быў цёпла сустрэты масквічамі. Зараз ён робіць «падарожжа» па гарадах Далёкага Усходу. Несумненная творчая ўдача калектыву ствальнікаў «Штрыхоў да партрэта»! А калектыў гэты вельмі вялікі: ад першых, яшчэ дарэвалюцыйных кінаапаратараў да кінадакументалістаў нашых дзён. Але, канечне, вялікая заслуга тых, хто карпатліва і ўдумліва перакопваў «тоны кіна-руды»—сотні і тысячы метраў кінаплёнак, выбіраючы, выбіраючы, выбіраючы... Гэта—сцэнарысты К. Славін, М. Бярозка і рэжысёры У. Цяслюк, І. Пікман, Р. Ясінскі, рэдактары, мантажнікі, асвятляльнікі, якія з сапраўдным творчым натхненнем працавалі над стварэннем кінабалады аб нашай роднай зямлі беларускай.

Не з усім, вядома, можна пагаджацца. Некаторыя мясціны фільма здаліся мне расцягнутымі, аб некаторых падзеях сказана занадта мала, і можна, нарэшце, спрачацца, ці трэба было ў адной карціне сумяшчаць і чорна-белыя, і каляровую часткі. Але не гэта галоўнае. Поспеху фільма спрыяе, мне здаецца, тая любоў, з якой яго стваралі, тая натуральнасць і шчырасць, з якой мастакі расказалі аб самых яркіх старонках паўвекавой гісторыі беларускага народа.

Фільм хвалюе. І я ўпэўнены, што ён варты высокай узнагароды.

Аляксандр МІРОНАЎ.

ПРАГРАМНЫ ТВОР

Дзевятую сімфонію кампазітар Мікалай Аладаў прысвяціў 50-годдзю БССР і КПБ. Уся музыка сімфоніі прасякнута думкамі і спадзяваннямі беларускага народа, яго мінулым і сучасным.

З першых жа тактаў, калі мы чуем удары званоў, паўстае перад намі жабрацкая, забітая, цёмная Беларусь. Яшчэ не загрымеў залп «Аўроры», яшчэ рэвалюцыя не ўскалыхнула народ, каб падняць яго на барацьбу, за новае жыццё, скінуць спрадвечныя ланцугі рабства. І вось нараджаецца мелодыя, блізкая да народных плачаў. Вобраз пакут народа пройдзе ў творы яшчэ раз ужо ў скрыпкі solo, пераплятаючыся з літургічным песнапеннем.

Спакваля нараджаюцца новыя маршавыя рытмы, якія паступова змятаюць вобразы мінулага і падрыхтоўваюць з'яўленне галоўнай тэмы — нараджэнне новага чалавека, новага героя, галоўнай дзеючай асобы сімфоніі.

Нельга гаварыць, канечне, аб Дзевятай сімфоніі Мікалая Аладава, як аб творы з ярка акрэсленай праграмнасцю. Няма ў ёй «апісання» бітваў або іншых канкрэтных з'яў, але ўся музыка прасякнута дзеяннямі і думкамі беларускага народа. Гэта выяўляецца і ў дынамічнай першай частцы, і ў пранікнёным лірычным расказе другой — андантэ, і ў імклівым скерца з яго жартамі-прымаўкамі. Гэтымі думкамі прасякнуты фінал сімфоніі, дзе падводзіцца вынік усяго, што хацеў сказаць аўтар.

На мой погляд ёсць у фінале некаторыя працягласці, якія затрымліваюць драматургічнае дзеянне, не дадаючы нічога да таго, што ўжо было сказана.

Сімфонія завяршаецца народнай урачыстасцю. Святочна гучаць званы. Чуецца ўрачыста-ўзнёслая тэма. Гэта свята і ўрачыстасць беларускага народа.

Я з радасцю падтрымліваю вылучэнне Дзевятай сімфоніі і Мікалая Ільіча на атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР.

Сяргей КАРТЭС.

І ЎСЁ Ж ВАРТА ПАДУМАЦЬ...

У свой час Маскоўскае тэлебачанне паказвала шматсерыйны дакументальны летапіс жыцця, працы і барацьбы нашага народа за 50 гадоў. Мы ўбачылі многа цікавага матэрыялу — здзіўлялі і радавалі унікальныя кінакадры, адкрываліся сэнс і ўзаемасувязь разрозненных падзей і фактаў нашай гісторыі, гледача знаёмілі з героямі рэвалюцыі, грамадзянскай і Айчыннай войнаў, пяцігодак, пасляваеннага будаўніцтва... Карацей кажучы, мы ўбачылі на блакітным экране этапы вялікага шляху краіны, якая будуе па запаветах Леніна новае грамадства.

Тады яшчэ падумалася, што такі ж летапіс могуць стварыць і мясцовыя студыі — рэспубліканскія, абласныя. Матэрыялу для гэтага больш чым дастаткова.

І вось напярэдадні святкавання 50-годдзя БССР Мінская студыя тэлебачання стварыла шматсерыйны фільм пад назвай «Біяграфія маёй рэспублікі». Цяпер некалькі серый з гэтага фільма вылучаны на атрыманне Дзяржаўнай прэміі БССР за 1969 год.

Чаму я лічу, што нельга спяшацца ўзнагароджваць фільмы «Пачатак шляху» сцэнарыста і рэжысёра І. Рудамётава, «На рыштаваннях» і «Гартаванне» сцэнарыстаў Р. Александровіча і В. Карпілава (рэжысёр В. Карпілаў), «За подзвігам — подзвіг» сцэнарыста В. Данілевіча і рэжысёра У. Станкевіча і «Дарога ў заўтра» сцэнарыста Б. Бур'яна і рэжысёра А. Ястрабава (дыктарскі тэкст А. Вялюгіна). Па-першае, таму, што аўтары іх ішлі па пратаптанай ужо дарозе. І храналагічна, і творча яны ішлі за работай маскоўскіх сцэнарыстаў і рэжысёраў. Нават публіцыстычныя тэксты і ацэнкі тых або іншых з'яў і фактаў пераклікаюцца — і гэта, вядома, правільна, інакш нават быць не магло. Аднак, на маю думку, мастацкая стужка, створаная па вядомым узоры, нават калі яна вельмі карысная і актыўна служыць добрай справе, з пункту гледжання эстэтычных ацэнак не можа быць аднесена да арыгінальных і тым больш вартых высокай узнагароды.

Як мне здалося, усе стужкі шматсерыйнай «Біяграфіі маёй рэспублікі» зманціраваны з гатовых кадраў і дакументальных сюжэтаў, знятых некалі апаратарамі па гарачых слядах падзей. Новых здымкаў зроблена зусім мала. Значыць, не толькі мастацкае асэнсаванне гістарычных матэрыялаў, але і адлюстраванне на экране ўзята аўтарамі «Біяграфіі...» пераважна з гатовых карцін.

Я не вельмі дасведчаная ў пытаннях дакументальнага кіно, але пазнавала многія кадры ў «Біяграфіі» па тых фільмах, якія бачыла на экране ў «Навінах дня». Глядзіш тэлефільм і ўвесь час ловіш сябе на думцы, што табе паказваюць зманціраваныя ў новай паслядоўнасці і з новым дыктарскім тэкстам цытаты з твораў дакументальнага беларускага кіно ранейшых гадоў.

Паўтараю яшчэ раз, што гэты прыём апраўданы. Але вось я гляджу амаль адначасова зробленую аб'яднаннем «Летапіс» студыі «Беларусьфільм» стужку «Штрыхі да партрэта» і многія кадры з яе таксама ўспрымаю як кадры з той жа самай «Біяграфіі маёй рэспублікі». Аўтары і таго і другога твораў карысталіся аднымі і тымі ж архіўнымі матэрыяламі. Там, дзе спыняліся нажніцы рэжысёраў «Штрыхоў да партрэта», працягвалі рэзаць старую плёнку рэжысёры «Біяграфіі маёй рэспублікі». Ці можна ў такім выпадку лічыць цалкам творчай і самастойнай работу па пераманціраванні стужак? Бо ўсім вядома, што матэрыял часта дыктуе мантажную кампазіцыю. Ва ўсякім разе цяжка «навязаць» гатоваму матэрыялу нешта сваё. Значыць, нават самыя ўдалыя мантажныя прыёмы ў «Біяграфіі...» былі вызначаны вядомымі нам раней кадрамі і адлюстраванымі ў іх падзеямі і героямі.

А сцэнарная работа? Прызнаюся, што мяне радуе работа ў дакументальным кіно паэта А. Вялюгіна. Ёсць у ёй адна якасць, якая асабліва падкупляе. Яго сцэнарыі можна амаль заўсёды прачытаць як добры публіцыстычны нарыс або як гістарычнае публіцыстычнае выступленне (нагадаю хоць бы «Глобус Напалеона», апублікаваны ў маскоўскай «Литературной газете», або нарысы ў «Полымі»). На жаль, ні адзін са сцэнарыяў, па якім здымаліся серыі «Біяграфіі маёй рэспублікі», не быў надрукаваны. Як жа меркаваць аб долі ўдзелу ў рабоце над фільмам сцэнарыстаў, вылучаных на атрыманне прэміі?

Патрэбная і вельмі важная ў грамадскім плане работа аўтараў шматсерыйнай карціны «Біяграфія маёй рэспублікі». За гэта ім вялікае дзякуй! Але прэмія даецца за большае. Мне здаецца, гэта той выпадак, калі ацэньваць твор трэба па вялікім рахунку.

Н. МОУЧАН, настаўніца.

ШТО ЧЫТАЦЬ ПРА ТВОРЫ, ВЫЛУЧАНЫЯ НА ПРЭМІЮ

Іван НАВУМЕНКА. Сасна пры дарозе. Вецер у соснах. Раманы.

Дзюбайла П. Выпрабаванне чалавечай годнасці. «Чырвоная змена», 1963 .17 лютага.

Воінаў М. Юнацтва не скарылася. «Гомельская праўда», 1963, 24 верасня.

Бугаёў Д. Тэма традыцыйная, але... «Беларусь», 1963, № 3.

Крышталь В. Суровыя шляхі юнацтва. «Літаратура і мастацтва», 1963, 20 жніўня.

Пашкевіч Н. Скрозь агонь вайны. «Советская Белоруссия», 1963, 5 студзеня.

Куляшоў Ф. Усё адолее чалавек. «Полымя», 1963, № 4.

Куляшоў Ф. Чалавек на шляху да подзвігу. «Дружба народов», 1963, № 6.

Ляпіч А. Подзвіг нянскоранай зямлі. «Літаратура і мастацтва», 1968, 20 верасня.

Стральцоў Б. На скрыжаванні ветроў. «Звязда», 1963, 6 жніўня.

Стральцоў М. Сэрцы нескараныя. «Литературная газета», 1964, 2 липеня.

Стральцоў Б. Пошукі родных сосен. «Звязда», 1968, 17 лістапада.

Шамякін І. Вецер у соснах. «Звязда» 1968, 29 лютага.

Пашкевіч Н. Была вайна народная... Раздзел «Сусветная драма ў «заштатным» мястэчку ў кнізе: **Пашкевіч Н. На шырокіх шляхах жыцця. Літаратурна-крытычныя артыкулы.** Мінск, «Беларусь», 1965, стар. 246—265.

Куляшоў Ф. Аб чым шумелі сосны.—У кнізе: На высокай хвалі. Літаратурна-крытычныя артыкулы. Мінск, «Народная асвета», 1968, стар. 162—192.

Сцепаненка А. Героі—нашы сучаснікі. «Гомельская праўда», 1969, 4 студзеня.

Дзюбайла П. На новым этапе.—У кнізе: Дзюбайла П. «Беларускі раман аб Вялікай Айчыннай вайне». Мінск, «Навука і тэхніка», 1964, стар. 126—156.

Куляшоў Ф. Маральны патэнцыял чалавека.—У кнізе: Куляшоў Ф. Эцюды аб прозе. Мінск, «Беларусь», 1964, стар. 21—43.

На сустрэчу прыйшоў ветэран

Ён пайшоў на фронт, калі яму было гэтулькі, як ім цяпер, нават ён быў тады маладзейшы—яму споўнілася толькі васемнаццаць гадоў.

Ён, падпалкоўнік Ганчароў, у 1943 годзе паступіў у Арлоўскае пяхотнае вучылішча. Вучыўся на мінамётчыка. З вучылішча пайшоў на фронт. Трапіў у артылерыйскі разлік—замковым ля 45-мм гарматы.

У ленінскім пакоі — курсанты. Загарэлыя, задумлівыя, сур'ёзныя. Маладыя... Ім цяпер можа трошкі больш, чым яму было тады, калі ён трапіў у першы бой. І яму здаецца, што з імі гаворыць цяпер не ён, падпалкоўнік, а той Ганчароў, зусім яшчэ хлапчук, іхні равеснік...

Цяжкі ваенны час... Можа быць ад успамінаў падпалкоўнік Ганчароў робіцца суровы і строгі. І голас у яго бывае прагучыць моцна і рэзка, як у артылерыста, што падае каманды. Толькі ў вачах недзе глыбока калі-нікалі блісне вясёлы агеньчык: мы ж тады былі зусім яшчэ падлеткі.

У першым баі ён быў 27 верасня 1943 года. Добра помніць той дзень: такое не забываецца.

Нашы часці, што фарсіравалі Днепр пад Пяціхаткамі, вялі бой за плацдарм на правым беразе. Перад артылерыстамі, дзе ў разліку саракапяткі быў і ён, замковы Ганчароў, расцягнулася пойма Дняпра — вярсты на паўтары.

Немцы, аказваючы супраціўленне, перанеслі на пойму артылерыйскі агонь. Пад разрывамі снарадаў нашы артылерысты фарсіравалі пойму і занялі агнявыя пазіцыі на кукурузным полі.

На батарэю адразу пайшлі нямецкія танкі, за імі—пяхота. Як цяпер ён помніць каманду старшага сяржанта Ягорава, камандзіра разліку...

Загарэўся танк... Астатнія павярнулі назад. Больш немцы на кукурузным полі ў атаку не пайшлі.

Горача тады было на батарэі... Калі бой аціх, падышоў старшы сяржант Ягораў:

— Маладзец, Ганчароў. Справіўся з заданай выдатна...—сказаў ён.

Гэта быў першы поспех у баі.

Яны ішлі далей на захад, мяняючы агнявыя пазіцыі; 20 кастрычніка яго параніла.

Пасля шпіталя—курсы малодшых лейтэнантаў. У чэрвені 1944 года на румынскай ужо зямлі ў 13-й гвардзейскай дывізіі яму даюць стралковы ўзвод.

Было яму тады 19 гадоў. У яго ўзводзе, ён помніць, былі салдаты ўсіх узростаў, але ўсе яны заўсёды выконвалі яго каманды беззаганна. Старыя салдаты, якія гадзіліся яму ў бацькі, бераглі яго, як сына.

Са сваім узводам ён фарсіраваў Віслу, ваяваў на Сандамірскім плацдарме, вызваляў Чанстахова. Яго ўзвод у ліку першых фарсіраваў Одэр.

За Одэрам яго цяжка параніла—былі прастрэлены лёгкія.

У красавіку 1945 года ён выпісаўся са шпіталя і ўжо аж пад Дрэздэнам дагнаў сваю часць. Тут яго павіншавалі з узнагародамі: за Сандамірскі плацдарм яго ўзнагародзілі ордэнам Чырвонай Зоркі, за Одэр ён атрымаў ордэн Чырвонага Сцяга.

Ён зноў у страі. З танкавым дэсантам урываецца ў Прагу—ідзе на дапамогу братняму чэхаславацкаму народу, які паўстаў супраць гітлераўцаў.

Канец вайны застае яго ў Празе...

Расказаць пра сябе, нават вельмі скупа—і час падганяе і ўсяго не ўспомніш, многа чаго ўжо забылася,—усё роўна трэба перажыць усё нанава. У памяці паўстаюць цяжкія баі, баявыя сябры, страты, далёкія цяжкія дарогі, скупыя прывалы...

Жыццё пражыта не дарэмна. І самыя маладыя гады не дарэмна прайшлі. Ён пайшоў тады на фронт, каб для іх—маладых, яго сыноў—болей такога не было. А калі і паўторыцца, то і яны будуць ваяваць так, як ваяваў тады ён, калі яму было дзевятнаццаць гадоў...

І сяржант Чарамных, і сяржант Усевіч, і курсант Смоляр, якія яго слухаюць, напамінаюць яму самога сябе з тых далёкіх ваенных гадоў. І, можа быць, таму яны яшчэ больш бліжэй яму, ветэрану, выхавацелю маладых воінаў.

Куток маладога салдата

Тут заўсёды спыняюцца курсанты. І зрабілі яго пры ўваходзе ў ленінскі пакой.

На століку альбомы, іх аж чатыры. Гэта: «Даражыць баявой славай свайго падраздзялення», «Нашы героі», «Матэрыялы міжнароднай Нарады камуністычных і рабочых партый» і «Удзельнікі Вялікай Айчыннай вайны—бацькі курсантаў—воінам роты пра сваё баявое юнацтва».

Альбом «...Бацькі курсантаў—воінам роты...» — кніга, якая пабывала не адзін раз у руках у курсантаў. Яе цікава чытаць, у ёй—лёс людзей старэйшага пакалення, якія прайшлі праз вайну з фашызмам. Яна вучыць воінаў любіць радзіму, заклікае быць вернымі ёй...

Плакат «Радзіма-маці кліча», карціна П. Крываногава «Абаронцы Брэсцкай крэпасці» адразу нібы пераносяць у суровыя дні Вялікай Айчыннай вайны...

Далей—пісьмы франтавікоў. Шчырыя, сардэчныя бацькоўскія словы, якія бацькі пішуць сваім сынам—салдатам.

«Вас прызвалі сцерагчы мірную працу савецкіх людзей,—піша ў пісьме ўдзельнік Вялікай Айчыннай вайны Шыгін Сяргей Аляксеевіч, бацька курсанта Шыгіна.— Валянцін, сын мой, служы з чэсцю... Такі табе наказ і ўсім салдатам твайго падраздзялення.

Я бачыў усе жахі вайны. Разбураныя нашы гарады, спаленыя вёскі, бачыў многа шыбеніц... Калі зноў задумаюць ворагі пайсці на нас, то памятайце пра чэсць нашу бацькоўскую і беражыце яе».

Маці курсанта Меркуна, Вольга Міхайлаўна, удзельніца Вялікай Айчыннай вайны, піша:

«Жадаю вам, дарагія воіны, пільна сцерагчы нашу Радзіму. Хай ніколі не вернецца мінулае, хай ніколі не плачуць нашы маці...»

Кожнае пісьмо—як наказ воінам, і яго яны выконваюць з гонарам. Памагаюць ім у гэтым прыклады герояў падраздзялення, у якім яны служаць: Паўла Навадрана, Мікалая Амеліна і іншых.

Куток маладога салдата... Ён адчыняе курсанту дзверы ў падраздзяленне, як у свой дом.

2. АТЭСТАТ СТАЛАСЦІ

Аўтобус цяжка гудзеў: быў біткам набіты. На праходзе стаялі пасажыры—не праткнуцца—і сяржант Віктар Фядосаў, седзячы ля прахода, бачыў толькі вузкую паласу поля справа ў акне—паласа дрыжала і падскоквала: аўтобус падкідала на калдобах.

Поле спачатку, як выехалі з лесу на шашу, было роўнае і белае—бялелася выгаралае на сонцы ржышча—і цягнулася аж да самага небасхілу, дзе гублялася з вачэй. Там былі відаць сцірты саломы, доўгія, прысадзістыя

Пасля заблішчала на сонцы рака, зблізку шырокая, з лучкамі—па ёй плыла баржа, і ў лагчыне ля жоўтых бяроз пачаўся луг, даўно скошаны і збіты скацінай,—ад таго ўвесь карычневы і чорны. Воддаль ад ракі пасціліся каровы—там, дзе стаялі рыжыя стагі з вострымі вярхамі. На іх свяціла скупое, мяккае сонца—малінавымі палосамі. Здавалася, на лузе ля ракі ціха і пуста.

Восень...

Віктар успомніў, што ў такую ж пару яму прынеслі павестку—з'явіцца ў ваенкамат. Гэтулькі гадоў прайшло, а помніцца. Было гэта ў 1963 годзе, 29 кастрычніка.

Ён тады працаваў трактарыстам у саўгасе Адаменкі, у аддзяленні Буі на Віцебшчыне. Там жа ў саўгасе, у вёсцы Ацковая, дзе ён нарадзіўся, працавала і яго маці, Ганна. Рабіла на полі, пасля на ферме. Яна і цяпер там робіць. Вось толькі піша, што баляць рукі: шмат ёй давялося працаваць. Адна гадавала і яго—бацька не вярнуўся з вайны.

Тады, увосень, калі ён адыходзіў служыць, яго праводзіла маці аж у Віцебск...

Ён помніць нават, як хадзілі тады ў Віцебск у кіно, хадзілі ўсе дапрызыўнікі, строем, глядзелі «Аптымістычную трагедыю». І на перон з абласнога ваенкамата ішлі строем...

На вакзал тады праводзіла яго і Валянціна—цяпер яна жонка...

Прыехалі ў ваенны гарадок халоднай асенняй раніцай—быў ужо марозік. Пастроілі іх, развялі ў падраздзяленні.

І пайшла служба...

(Заканчэнне на 4-й стар.).

СЯРОД КНІГ

АБ ТРАГЕДЫІ І МУЖНАСЦІ НАРОДНАЙ

У ГІСТОРЫІ многіх народаў былі такія страшныя перыяды, якія назаўсёды засталіся часамі нацыянальнай трагедыі. У XIII—XV стагоддзях балканскія народы трапілі пад шматвекавы прыгнёт Атаманскай імперыі. Балгарыя, Грэцыя, Албанія, Сербія, Румынія — адна за адной становяцца ахвярамі турэцкага нашэсця. І толькі маленькая Чарнагорыя сярод дзікіх недаступных гор заставалася свабоднай.

Свабоднымі заставаліся і некалькі харвацкіх гарадоў-рэспублік на ўзбярэжжы Адрыятычнага мора. Сярод гэтых гарадоў-рэспублік першае месца належала Дуброўніку, які адыграў выключна важную ролю ў культурным жыцці паўднёвых славян. Эканамічнаму і палітычнаму становішчу горада, развіццю яго культуры ў той час, жыццю і творчасці аднаго з самых буйных паэтаў Адраджэння наогул і буйнейшага славянскага паэта Івана Гундуліча і прысвечана праца В. Зайцава «Паміж ільвом і драконам».

«Паміж ільвом і драконам»... Чаму даследчык даў такую назву сваёй кнізе? Турэцкі дракон раздзіраў сваімі кіпцюрамі цела балканскіх народаў. У гэты ж час на паўночным усходзе вырасла магутная Венецыянская рэспубліка, якая тады сапернічала з буйнейшымі дзяржавамі Еўропы. На гербе Венецыі быў леў — сімвал магутнасці. Венецыя таксама была не супраць выкарыстаць трагедыю балканскіх народаў, прыбраць да сваіх рук некаторыя іхнія землі. І маленькі Дуброўнік апынуўся між ільвом і драконам.

Менавіта гісторыя Дуброўніка, умовы развіцця яго культуры ў той час, нарэшце, творчасць Івана Гундуліча і стаяць у цэнтры ўвагі даследчыка.

Гісторыя Дуброўніка, як справядліва гаворыць Зайцаў, гэта не толькі гісторыя балансіравання «вольнага» горада паміж Ільвом і Драконам. Гэта таксама гісторыя зараджэння і развіцця рэнесанснай культуры ў паўднёвых славян, гэта вышэйшае дасягненне іх гуманістычнай думкі эпохі Адраджэння.

В. Зайцаў паказвае прычыны росту Дуброўніка, пашырэння яго эканамічных і гандлёвых сувязей з краінамі Усходу і Захаду. Рост эканамічнай магутнасці горада-рэспублікі абумовіў і тое, што яго жыхары былі людзьмі шырокага кругагляду. Размяшчэнне Дуброўніка на мяжы Усходу і Захаду, на мяжы хрысціянскага і мусульманскага свету таксама паклала свой пэўны адбітак на характар і паводзіны дубраўчан. Пра ўсё гэта Зайцаў гаворыць хоць і досыць сцісла, але дастаткова пераканаўча. Пастаянныя пагрозы з боку турак, аўстрыйцаў і Венецыі зрабілі дубраўчан хітрымі і асцярожнымі палітыкамі (каб не наклікаць на сябе гнеў турак, яны не дазволілі друкаваць паэму Гундуліча «Асман»).

Цікавая і тая частка раздзела, у якой ідзе гутарка пра развіццё культуры Дуброўніка. Дуброўнік у XV—XVII стагоддзях быў свайго роду аазісам у бяскрайняй пустыні, бо турэцкае нашэсце для культуры сербаў, балгар, харватаў было вельмі цяжкім. Помнікі пісьменнасці ў пераважнай большасці загінулі ў агні пажараў.

В. Зайцаў слушна сцвярджае, што Дуброўнік першы са славянскіх гарадоў пераняў з Італіі ідэі Адраджэння. Літаратура Адраджэння ў гарадах Далмацыі, у тым ліку і ў Дуброўніку, узнікла спачатку на лацінскай мове, потым славянскія паэты перайшлі да італьянскай мовы і ўжо значна пазней мовай літаратуры для іх становіцца сербахарвацкая. Даследчык паказвае працэс развіцця літаратуры Дуброўніка ад XIV стагоддзя, калі яшчэ літаратурнымі мовамі былі лацінская і італьянская, да XVII—XVIII стагоддзяў. Ён спыняецца на творчасці найбольш значных пісьменнікаў Дуброўніка, такіх, як Марко Маруліч, Шышко Менчэціч, Джорэ Држыч, Маўр Ветрановіч, Петар Хектаровіч, Марыё Кабога, Марын Држыч і іншых. Перад намі паўстае яскравы малюнак развіцця літаратуры Дуброўніка, з уздымам і заняпадамі, якія былі выкліканы перш за ўсё грамадска-палітычным становішчам горада.

Асноўную частку работы Зайцава складае другі раздзел «Гундуліч і яго паэма», у які ўваходзяць чатыры звязаныя між сабою часткі: «Вехі жыцця і творчасці паэта», «Па слядах гісторыі», «Ідэі і вобразы стагоддзя» і «Пачутае ад народа».

В. Зайцаў расказвае пра жыццёвы і творчы шлях паэта, хоць фактаў з біяграфіі Гундуліча захавалася адносна нямнога, дае характарыстыку ранніх палітычных і драматычных твораў паэта. Аднак характарыстыка гэта занадта лаканічная. Недасведчанаму чытачу не заўсёды лёгка будзе ўявіць сабе сутнасць гэтых твораў, іх значэнне. Асабліва гэта адносіцца да алегарычнай пастаральнай драмы «Дубраўка». Зайцаў сцвярджае, што паэт тут «праслаўляе Дуброўнік і яго свабоду», што «драма ставіцца ў Дуброўніку кожны год і да гэтага часу ў час так званых «летніх гульняў». Калі яна больш трохсот гадоў не сыходзіць са сцэны, значыцца, яна мае высокія мастацкія вартасці, вялікі прагрэсіўны ідэйны змест. Але ў чым гэты прагрэсіўны змест і, наогул, што характэрна для гэтай алегорыі, чытачам кнігі Зайцава даводзіцца толькі здагадвацца.

Вельмі важным для разумення грамадска-палітычных поглядаў Гундуліча з'яўляецца падраздзел «Па слядах гісторыі», у якім В. Зайцаў раскрывае тую палітычную атмасферу, у якой Гундуліч пісаў сваю славутую паэму «Асман», тыя імпульсы, якія штурхнулі яго да напісання твора.

Такіх знешніх імпульсаў, на думку даследчыка, было некалькі: паэма Т. Таса «Вызвалены Іерусалім» і набліжэнне тысячагоддзя з дня смерці Магамета. В. Зайцаў расказвае, што Гундуліч, захапіўшыся ідэяй вызвалення «святых мясцін» ад мусульманскага засілля ў паэме Таса, вырашыў напісаць твор пра барацьбу хрысціянскіх народаў-славян супраць турак.

Але самым важным штуршком для таго, каб пачаць працу, паслужыла Хоцімская бітва 1621 года, калі турэцкай арміі аб'яднанымі сіламі славян на чале з палякамі быў нанесен сакрушальны ўдар. Асноўная ж прычына, што Гундуліч і іншыя славянскія дзеячы таго часу з павышанай цікавасцю сачылі за падзеямі на Балканскім паўвостраве, заключаецца ў іншым. Менавіта ў пачатку XVII стагоддзя паднявольныя балканскія народы пачалі больш актыўна змагацца за сваё вызваленне. Апрача буйных паўстанняў сербаў, балгар, македонцаў у гэты час увесь балканскі паўвостраў быў пакрыты атрадамі гайдукаў і ўскокаў, якія вялі партызанскую вайну супраць турэцкіх захопнікаў. Народныя масы чакалі толькі рашаючай хвіліны, каб узяцца за зброю.

І, бясспрэчна, калі б паэма была надрукавана ў свой час, яна адыграла б вялікую ролю ў абуджэнні нацыянальнай свядомасці балканскіх народаў.

В. Зайцаў гаворыць: што ў пачатку XVII стагоддзя дзве славянскія дзяржавы рэальна маглі ўзначаліць барацьбу супраць Турцыі: Расія і Польшча. Усё ж сімпатыі аўтара паэмы на баку Польшчы, а яе кароль Уладзіслаў з'яўляецца цэнтральным вобразам твора. Даследчык у сваёй працы раскрывае прычыны палітычнай арыентацыі Гундуліча, гаворыць пераканаўча, што ў такой сімпатыі аўтара «Асмана» да Польшчы адыгралі сваю пэўную ролю і рэлігія (каталіцызм), і адносная блізкасць Польшчы да Харватыі, і, урэшце, тое, што ў той час Расія перажывала «смутное время» і не магла думаць пра вайну з Турцыяй. Польшча ж знаходзілася тады ў зеніце сваёй славы.

Вядома, што ўся паэма «Асман» складаецца з дваццаці частак, прычым 14—15 часткі не дайшлі да нас, пазней яны былі дапісаны іншымі людзьмі. В. Зайцаў падрабязна разглядае прычыны таго, чаму не дайшлі гэтыя часткі, выказвае слушныя меркаванні па гэтым пытанні: асабліва рэзкая антытурэцкая накіраванасць іх стала прычынай таго, што дуброўніцкія ўлады, баючыся канфлікту з Турцыяй, пастараліся іх знішчыць. Смерць жа перашкодзіла паэту напісаць іх нанава. Застаўшыся няскончанай, паэма пайшла па руках, і нават такім чынам рабіла сваю карысную справу.

Ідэйная сутнасць паэмы «Асман», гаворыць В. Зайцаў, — заклік да славянскіх народаў аб'яднацца, каб агульнымі сіламі дамагчыся свабоды. Гэта — лейтматыў твора, яго пафас. У цэнтры паэмы два вобразы: польскі кароль Уладзіслаў і турэцкі султан Асман. Апрача караля і султана ў паэме дзейнічаюць таксама і многія іншыя як гістарычныя героі (Карэцкі, Мустафа, яго маці), так і легендарныя (Крунаслава, Сакаліца). Даследчык падрабязна характарызуе вобразы твора, разглядае найбольш характэрныя яго мастацкія асаблівасці.

Даследаванне «Паміж ільвом і драконам» вызначаецца глыбінёй, аргументаванасцю, чытаецца з вялікай цікавасцю. В. Зайцаў зрабіў вялікую і карысную справу, пазнаёміўшы беларускага і ўсесаюзнага чытача з жыццём і творчасцю буйнейшага паэта славянскага свету эпохі Сярэднявечча.

Варта, дарэчы, адзначыць, што В. Зайцаў не толькі напісаў манаграфію пра Гундуліча. Ён жа пераклаў на рускую мову і паэму «Асман» — самы значны твор Гундуліча, твор, які можна паставіць побач з лепшымі творамі тагачаснай Еўропы. Пераклад паэмы выйшаў асобнай кнігай амаль адначасова з даследаваннем.

М. ПРАШКОВІЧ.

В. Зайцаў. «Паміж ільвом і драконам». Выдавецтва «Навука і тэхніка», Мінск, 1969 г.

ТАЙНА МУКАЧАЎСКІХ КУРАНТАЎ

Кожныя пятнаццаць мінут над украінскім горадам Мукачава разносіцца дзівосная мелодыя — музычны перазвон. Асобым звонам адзначаецца кожная гадзіна.

Высветліць гісторыю паходжання гэтага гадзінніка аказалася не проста. Давялося ўважліва агледзець сярэдзіну вежы былой ратушы, узбірацца па вузенькіх лесвічках да самага механізму, капацца ў мясцовых архівах, гаварыць з тымі, каму даверан догляд за гадзіннікам, у прыватнасці са старым заслужаным майстрам гадзіннікаў Юрыем Керасташы.

Ратуша, на якой устаноўлены гадзіннік, збудавана ў 1810 годзе. Пасля гэтага яна неаднаразова перабудоўвалася — аж да 1898 года. На галоўным жа гадзіннікавым звоне стаіць дата адліўкі — 1807 год. Высветлілася, што звон узяты са старажытнага мукачаўскага замка «Паланка» і перанесены ў будынак ратушы пазней. Калі ж створаны сам гадзіннік і кім?

Адказ быў знойдзены ў архівах. Тут аказаўся каштарыс на выраб гадзінніка, складзены ў студзені 1904 года вядомым будапешцкім майстрам гадзіннікаў Іосіфам Шавінскім. Шавінскі прапанаваў зрабіць механізм з падшыпнікамі з фасфарызаванай бронзы, а галоўныя часткі — з англійскай сталі. Каштарыс быў зацверджаны ў красавіку ў памеры 1500 аўстра-венгерскіх крон (сума па тым часе не маленькая). У тым жа 1904 годзе Мукачава атрымала адзін з лепшых вежавых гадзіннікаў Еўропы.

Галоўны механізм мукачаўскіх курантаў знаходзіцца ў авальным пакоі вежы. Дыяметр пакоя — 5 метраў. Тут стаіць велізарная шкляная скрынка, якая нагадвае акварыум. У ім працуе сістэма шасцяронак і рычагоў, злучаных з туга нацягнутымі сталёвымі тросамі пад столлю. Побач звешваюцца вялікія гіры, працуе сістэма малаткоў, якія ўдараюць па старажытным звоне і ствараюць дзівосныя гукі, якія зліваюцца ў мелодыю.

Леанід РАГАЧОЎСКІ, (АДН).

ГОСЦІ МІНСКА

ДРУГІ РАЗ У МІНСКУ

Другі раз прыехала да нас салістка Ленінградскага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра оперы і балета імя С. М. Кірава заслужаная артыстка РСФСР Галіна Карава. Яе цудоўны голас палюбіўся мінскім слухачам — вось чаму канцэртная зала філармоніі, дзе выступае спявачка, перапоўнена.

Галіна Карава выконвае старадаўнія рамансы.

Фота Ул. КРУКА.

ПОМНІКІ НАШАГА КРАЮ

ЖАМЧУЖЫНА ДРАЎЛЯНАГА ДОЙЛІДСТВА

Азёры Браслаўшчыны, перацякаючы адно ў другое, утвараюць блакітныя ўзоры сярод зялёных узгоркаў і лясоў. Калі падняцца на званіцу касцёла ў Слабодцы, дык з саракаметровай вышыні, праз ажурнае ліццё старажытных крыжоў праглядваюцца бясконцыя далі, крыху суровыя і велічныя.

І на гэтым фоне—сапраўдная сімфонія драўляных дахаў з серабром асінавых гонтаў, якія мяккімі хвалямі спадаюць з царкоўных апсідаў, з чатырохскатных дахаў дамоў і свірнаў.

Драўлянае дойлідства на Браслаўшчыне непаўторнае. Выразныя, стрыманыя формы будынкаў спалучаюцца з пластычнымі прагінамі дахаў, часта двухярусных або трохярусных. Сціплая, прагнутая, як у пагады, паветка над калодзежам суседнічае з вялікім свірнам з чатырохскатным дахам. Побач маленькі хляўчук з франтончыкам над уваходам і складаным перапляценнем кранштэйнаў па вуглах. Здаецца, узяў бы яго ў далоні і перанёс у музей, як каштоўны экспанат.

Традыцыйныя драўляныя пабудовы рознага прызначэння ствараюць адчуванне яркай самабытнасці краю. Шкада толькі, што не ўсе гэтыя будынкі ахоўваюцца законам. А іх трэба зберагчы, як каштоўныя багацці народнага дойлідства. Асабліва унікальныя архітэктурныя помнікі —Межанскі і Дрысвяцкі касцёлы.

Гісторыя Дрысвяцкага касцёла — даўняя. Яшчэ у XV стагоддзі яго перавезлі аднекуль на гэтае «святое месца». Шмат разоў паднаўлялі, перабудоўвалі.

Узвышаецца касцёл над узгоркамі і азёрамі, над старажытным гарадзішчам XI стагоддзя, надзвычай стройны і горды. Сяміярусная вежа на заходнім фасадзе вянчае двайны, прагнуты да краёў дах, які спадае каскадамі на апсідах і капліцах. Мяккія серабрыста-шэрыя вертыкальныя шалёўка і гонты, строгія аконныя праёмы з разьбянымі пераплётамі цудоўна спалучаюцца з разнастайнымі, то вертыкальнымі, то гарызантальнымі згінамі даха. Трайная гранёная апсіда паўтараецца ў формах прыбудоў капліц.

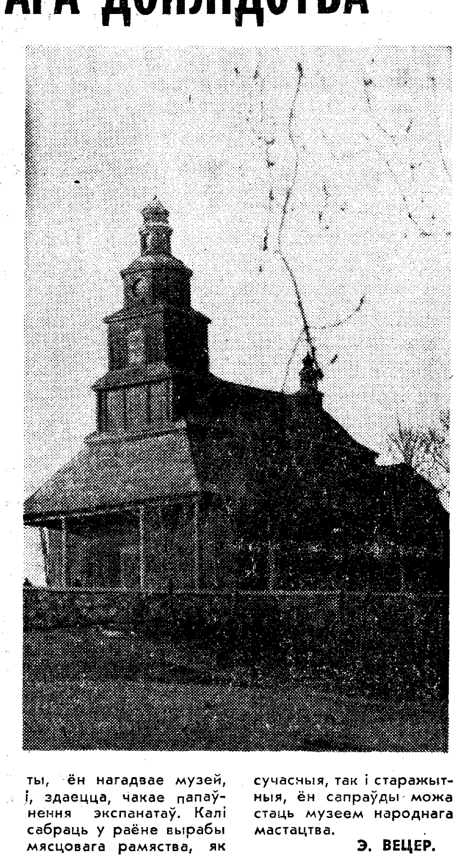

Касцёл сціплы, стрыманы і нават ледзь суровы. Ён на дзіва арганічна ўпісваецца ў навакольную прыроду.

А ў сярэдзіне мясцовыя жыхары беражліва захоўваюць, як рэліквіі краю, старыя абразы мясцовага пісьма і рэдкія кнігі выдання XIX—XVIII і нават XVII стагоддзяў. Касцёл не закінуты, ён нагадвае музей, і, здаецца, чакае папаўнення экспанатаў. Калі сабраць у раёне вырабы мясцовага рамяства, як сучасныя, так і старажытныя, ён сапраўды можа стаць музеем народнага мастацтва.

Э. ВЕЦЕР.

ПА ТОЙ БОК

ПЯРО, АТРУЧАНАЕ НАЦЫЗМАМ

На з'ездзе нацыянал-дэмакратычнай партыі ў Штутгарце я звярнуў увагу на тое, як бойка там ішоў гандаль адкрыта нацысцкай літаратурай. У спецыяльна арганізаваных гандлёвых пунктах удзельнікі з'езда раскуплялі ўспаміны розных гітлераўскіх генералаў, дыпламатаў, прафесіянальных разведчыкаў.

Разам з гэтай літаратурай вялікім попытам карысталася яшчэ адна кніжка. Яе загаловак: «Адольф фон Тадэн — хто ён?» На ярка аформленай вокладцы красуецца самазадаволеная фізіяномія новаяўленага фюрэра. Кніжка гэта з першай да апошняй старонкі нястрымна ўсхваляе ідэі і дзеянні кіраўніка нацыянал-дэмакратычнай партыі.

На вокладцы абазначана прозвішча аўтара: У. Руфер. Дэмакратычным арганізацыям ФРГ ўдалося раскрыць, хто хаваецца за гэтым псеўданімам. Аказалася, што хвалебнае слова важаку заходнегерманскіх нацыстаў напісаў журналіст Юрген Хан-Бутры. Гэты пісака ніколі не вызначаўся вялікай патрабавальнасцю ў выбары гаспадароў. У гады гітлераўскага фашызму ён спраўна служыў сваім пяром нацыстам. Напісаная ім у тыя гады кніжка «Танкі на Балканах» усхваляла агрэсіўныя дзеянні вермахта і прапагандавала расісцкія тэорыйкі.

Пасля разгрому фашысцкай Германіі Хан-Бутры ўдалося пралезці на кіраўнічую пасаду ў рэакцыйнай арганізацыі «Народны саюз за мір і свабоду», якую актыўна падтрымлівае бонскі ўрад. У 1954—1955 гадах ён выдае прэс-бюлетэнь, які адлюстроўвае інтарэсы заходнегерманскага бундэсвера. У 1957 годзе Хан-Бутры выдае ваенны прэс-бюлетэнь, блізкі да міністэрства абароны ФРГ.

Зараз ён галоўны рэдактар інфармацыйнай службы, якая выказвае пункт гледжання хрысціянска-сацыяльнага саюза — партыі бонскага міністра Штраўса. Чарговым этапам творчасці Хан-Бутры з'явілася хвалебная біяграфія новага Адольфа, Адольфа фон Тадэна. Мяркуючы па ўсім, неанацысты задаволены такім творчым дасягненнем.

В. ВІНАГРАДАЎ, карэспандэнт ТАСС.

Бон.

ТЭЛЕБАЧАННЕ

30 верасня

Першая праграма. 9-10 — Тэлебачанне — школе. Фізіка. 7-ы клас. «Закон захавання і пераўтварэння энергіі ў цеплавых і механічных працэсах. 9-40 — «Буравеснік». Кінанарыс 10-00 — Навіны (М). 10-15 — Для школьнікаў. Канцэрт Цэнтральнага ансамбля польскіх харцэраў Варшавы (М). 16-55 — Праграма перадач. 17-00 — Навіны (М). 17-15 — Для школьнікаў. «Чэснае слова пісьменніка Панцялеева». Літаратурная перадача. 17-55 — «На старце — сельскія коннікі». Кінанарыс. 18-05 — «Панарама навін». 18-30 — У эфіры — «Маладосць». «Горад прамых вуліц» Бабруйск (М). Праграма, прысвечаная перадавікам сельскай гаспадаркі Талачынскага раёна Віцебскай вобласці. 19-00 — Адкрыццё праграмы. 19-05— «Высокі рубеж. Рэпартаж з калгаса «Перамога» Талачынскага раёна. 19-25 — «Панарама навін». 19-40 — Вам нашы песні, вам нашы сэрцы». Канцэрт-прывітанне. 20-30 — «На быстрыні жыцця». Кінанарыс. 20-45 — Тэлевізійны сельскі клуб «Колас». У нас у гасцях перадавікі сельскай гаспадаркі Талачынскага раёна. 21-25 — «Дом і гаспадар». Мастацкі фільм. 22-50 — «Наша пошта». 23-15 — Навіны (М). 23-25 — Для студэнтаў вну. «Вышэйшая матэматыка». II курс.

1 кастрычніка

Першая праграма. 9-10 — Тэлебачанне — школе. Біялогія. 10-ы клас. «Натуральны адбор». Перадача другая. 9-40 — «Землякі Ільіча». Кінанарыс. 10-00 — Навіны (М). 10-15 — «Мы — камуністы». Тэлевізійны нарыс» (М). 10-45 — «Мастацтва аперэты». І. Кальман. Перадача першая (М). 12-15 — «Табе, юнацтва!». Перадача з Волгаграда. 15-10— Праграма перадач. 15-15 — Школьная фільматэка. «Без віны вінаватыя». Мастацкі фільм. 17-00 — Навіны (М). 17-15 — Для школьнікаў. «Рэха». Тэлевізійны часопіс. 17-55 — Для дашкольнікаў і малодшых школьнікаў. «Звяры розныя бываюць». Пазнавальная перадача. 18-10 — «Панарама навін». 18-30 — Ленінскі універсітэт мільёнаў. «Наша ідэйная зброя» (М). 19-00 — Футбол. На кубак еўрапейскіх чэмпіёнаў. «Дынама» (Кіеў) — «Аўстрыя» (Вена). Перадача з Кіева. 20-45 — «Час». Інфармацыйная праграма (М). 21-15 — «Мурло ананіма». Дакументальны фільм. 21-25 — «Смерць Пазухіна». Мастацкі фільм. 22-45 — «Антэны і тэлевізійны прыём». Тэхнічная кансультацыя. 23-15 — Навіны (М). 23-25 — Для студэнтаў вну. Фізіка. II курс.

2 кастрычніка

Першая праграма. 10-00 — Для школьнікаў. «Усесаюзная тэлевізійная піянерская лінейка» (М). 10-30 — Навіны (М). 10-45 — Д. Кедрын. «Рэмбрант». Тэлевізійны спектакль (М). 16-30 Праграма перадач. 16-40 — Школьная фільматэка «Як зладзілі Сямагу». Кароткаметражны фільм. 17-00 — Навіны (М). 17-15 — «Старты ў Мінску». Паўфінал Кубка СССР — Кубка «Известий» па лёгкай атлетыцы. 17-30—«Беларуская сюіта». Музычны фільм. 18-00. — Панарама навін. 18-25 — Дзіцячы экран. «Два прагныя мядзведзікі». Мультыплікацыйны фільм. 18-35 — «Ідэйнасць — наша зброя». Да пачатку навучальнага года ў сетцы партыйнай вучобы. 19-00 — Балет Р. Шчадрына. «Канёк-Гарбунок». Спектакль Ленінградскага акадэмічнага Малога тэатра оперы і балета. Перадача з Ленінграда. 20-30 — «Час». Інфармацыйная праграма (М). 21-15 — Праграма каляровага тэлебачання 1. «Апошні дзюйм». Мастацкі фільм 2. «Каштоўныя камені». Тэлевізійны фільм-балет. 3. «Горад і песня». Музычны фільм (М). 24-00 — XVI чэмпіянат Еўропы па баскетболе сярод мужчын. СССР — Югаславія. Перадача з Італіі. У перапынку — навіны (М).

СЯБРЫ МАЕ—САЛДАТЫ

(Заканчэнне. Пачатак на 2-й стар.)

Ён помніць, як спачатку хацелася дамоў, у вёску; не мог прывыкці да каманды «Пад'ём!» і «Адбой!». Пасля прызвычаіўся. А калі пачаліся заняткі ў вучэбным падраздзяленні — пра дом і думаць не было часу. У курсанцкім падраздзяленні усё было распісана да мінуты: заняткі, самападрыхтоўка. І так—дзень у дзень. Вучыўся ён толькі на выдатна.

І вось ён—механік-вадзіцель.

Ён часта ўспамінае цяпер, як убачыў першы раз танк—калі аглядалі тэхніку ў парку. У саўгасе ён рабіў і на калёсным трактары «Беларусь», і на камбайне; працаваў і на гусенічным. Танк усё роўна здаўся яму велікан...

Яму, Віктару, не цярпелася—хацеў хутчэй залезці ў танк, пакратаць за рычагі. У танку было гэтулькі многа прыбораў і пультаў, што ён падумаў: ніколі ўсяго гэтага ён не будзе ведаць. І матор у танку трашчаў мацней, чымся на трактары—закладала вушы і дрыжала зямля.

У курсанцкім падраздзяленні ён толькі і чакаў, каб хутчэй павесці танк. Доўга давялося чакаць—вучыцца.

Нарэшце прыйшоў і той дзень—Віктар сеў за рычагі.

Калі крануўся танк, Віктар падумаў адразу, што танк ідзе хутчэй за трактар; пасля яму здалося, што ён, Віктар, ляціць на крыллях—ад радасці.

Так пачалася і пайшла яго служба ля баявых машын. Танк ён ужо ведаў лепш, чым калісьці ў саўгасе трактар.

Пасля вучэбнага падраздзялення служыць стала лягчэй. Не таму, што прывык, уцягнуўся, а таму, што работу сваю ведаў і рабіў яе добра.

Але ўсё гэта прыйшло не адразу. У падраздзяленні, куды ён трапіў для далейшай службы, ён быў тады навічок. Памаглі старэйшыя, памагаў сам намеснік камандзіра па палітчастцы капітан Рапей.

Усяго было, але затое былі і першыя поспехі. Ужо наступным годам яму прысвоілі званне малодшага сержанта і паставілі механікам-вадзіцелем. Быў і намеснікам камандзіра ўзвода.

За добрую службу яму далі кароткатэрміновы водпуск. Ён паехаў у вёску Ацковая, да маці. Увесь водпуск працаваў у саўгасе—была якраз касьба. Касіў, стагаваў сена, рабіў на трактары. Тады, у водпуску, ён і запісаўся з Валянцінай. Цяпер у яго ўжо была сям'я.

Дагэтуль ён неяк не думаў, што будзе заўтра, як там выпадзе ў жыцці. Думалася, адслужыць, пройдуць тры гады і ён зноў вернецца дамоў трактарыстам. Але яго Валя скончыла адзінаццаць класаў і паступіла ў Аршанскае медыцынскае вучылішча. Неяк завялі гутарку—яна была доўгая—Віктар яе добра помніць: марылі тады пра многае— і яны абое ўжо, і Віктар і Валянціна, рашылі, што і яму трэба вучыцца далей. Ён застанецца на звыштэрміновую службу і пойдзе ў вячэрнюю школу: скончыў жа толькі сямігодку.

Ён паехаў служыць, а Валянціна — у медвучылішча.

Пасля яна часта прыязджала да яго, і ён больш ужо не думаў: застанецца на звыштэрміновай службе.

Загад аб звальненні ў запас прыйшоў якраз у такую пару—у верасні. Віктар адразу пайшоў да камандзіра часці.

— Хачу застацца служыць...

— Добра. Пішыце рапарт камандзіру роты,—адказаў тады яму камандзір.

Віктар напісаў рапарт. Зацвердзілі. Залічылі на звыштэрміновую службу.

Звыштэрміновую ён пачаў сяржантам, старшым механікам-вадзіцелем.

Жыў ён цяпер у вёсцы, блізка ля гарадка—стаяў на кватэры. Пасля да яго прыехала жонка.

Адразу ж, як яго толькі залічылі на звыштэрміновую службу, Віктар адвёз заяву ў завочную вячэрнюю сярэднюю школу. Ехаў у такім жа бітком набітым аўтобусе—выбег на прыпынак адразу з парка, баяўся, каб не спазніцца. Заяву прынялі, і Віктар пайшоў у восьмы клас.

Стала зноў цяжка, як і ў першыя дні службы. Цэлы дзень у парку. У палудзень—кнігі. Прыйдзеш дамоў вечарам з парка—яны жылі цяпер у гарадку, ім далі кватэру,—трэба браць на рукі сына (у іх быў ужо сын Ігар), а там—алгебра, газеты нават няма калі ўзяць у рукі.

Заняткі ў школе пачынаюцца якраз пасля работы ў парку. У 18 гадзін трэба быць ужо на аўтобусным прыпынку: да школы 20 мінут язды, добра, што спраўляешся. Заняткі канчаюцца позна. Трэба яшчэ, прыехаўшы дамоў, падрыхтавацца да заўтрашняга дня. І гэтак—у панядзелак, у сераду і пятніцу. У нядзелю ад работы у парку свабодны, дык у школу трэба з самай раніцы. Першыя дні здавалася, што ён не здолее, да таго ж шмат чаго забылася за гэтыя гады—па алгебры. Тады, відаць, памагла ўпартасць. Яшчэ—жонка: па алгебры.

Цяжэй за ўсё было здаць экзамены за восьмы клас. За дзевяты і дзесяты—ад дырэкцыі школы прыходзілі падзякі.

Але самае цяжкае—наперадзе: адзінаццаты клас. А гэта—дзяржаўныя экзамены на атэстат сталасці. Цяпер заданні ў заліковай кніжцы, якую выдаюць у школе на рукі і па якой ты дома рыхтуешся сам, будуць самыя складаныя: экзамены ж трэба здаваць па праграме сярэдняй школы. Многае прыйдзецца нанава вучыць, шмат што паўтарыць.

Але ён успамінае гутарку з сакратаром партыйнага камітэта часці. Тады яго, Віктара, маладога камуніста, сакратара пярвічнай партарганізацыі роты тэрмінова паклікалі ў партком. Гаварылі пра вучобу маладых камуністаў. Там яны і разгаварыліся: малады камуніст і ветэран, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны. Тады Віктар і падзяліўся сваімі думкамі з сакратаром парткома: ён хоча застацца ў арміі наўсягды, хоча паступіць у вучылішча, каб стаць афіцэрам. Сакратар парткома тады сказаў яму, што ў вучылішча яго паслаць не могуць без атэстата сталасці. Не прымуць. Вось як толькі ён, Віктар, скончыць сярэднюю школу, тады гутарка будзе іншая...

...Заблішчала і схавалася за паваротам рака. За вокнамі мільгаюць прысады, блізка ля шашы новыя белыя дамы з тэлевізійнымі антэнамі на дахах—пачынаецца горад.

Віктар пазірае на гадзіннік: не спазніцца хаця б. Недзе тут павінен ехаць і сержант Армокас Стэпас—ён таксама на звыштэрміновай службе і таксама едзе ў адзінаццаты клас. Але Стэпаса не відаць. Можа, ён паехаў на другім аўтобусе?

Пачаўся навучальны год. Цяпер, лічы, ні мінуты вольнай. Ідзе зіма, прыбавілася ў парку работы. Прыбавілася і нагрузак у роце ў яго як у сакратара пярвічнай партарганізацыі. Маладыя камуністы роты будуць вывучаць творы У. І. Леніна па асабістым плане. Будзе канспектаваць працу У. І. Леніна «Што рабіць?» і ён, Віктар Фядосаў.

Вучыцца будзе цяжка. Але ўпартасць зноў паможа.

Ён здымае фуражку, выцірае лоб.

«Горача. Спацеў у аўтобусе».

Ён думае, што яму зноў паможа жонка, і ўяўляе на хвіліну, як ён вернецца вечарам са школы, а яна яго спаткае з сынам на руках. Не з Ігарам—Ігар ужо вялікі,—а з Віктарам, другім сынам, зусім яшчэ маленькім: яму толькі чатыры месяцы...

Так яго ўсягды спатыкала жонка, калі ён прыходзіў дамоў з парка.

Жонка паможа па алгебры; а з астатнім ён справіцца сам.

Спыніўся аўтобус, усе заспяшаліся да дзвярэй. Спяшаўся і Віктар Фядосаў.

Аўтобус прывёз да самай школы. Да званка засталося пяць мінут.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАЎ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОЎ, А. С. ГРАЧАНІКАЎ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М ДАБРАЛЮБАЎ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОЎСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАЎ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОЎ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.

«Літаратура і мастацтва» выходзіць у аўторак і пятніцу.

НАШ АДРАС І ТЭЛЕФОНЫ: г. Мінск, вул. Захарава, 19. Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 3-24-61 намесніка галоўнага рэдактара — 3-25-25, адказнага сакратара — 3-44-04, аддзела літаратуры — 3-21-53, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 3-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі—3-24-62, аддзела публіцыстыкі—3-24-62, аддзела культуры—3-22-04, аддзела інфармацыі — 3-44-04, выдавецтва—6-25-19, бухгалтэрыі—6-25-87.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

Індэкс 63856. Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі. АТ 08761 18